

LEKSIK
PREZIMENA
SOCIJALISTIČKE
REPUBLIKE
HRVATSKE

INSTITUT ZA JEZIK, ZAGREB
NAKLADNI ZAVOD MATICE HRVATSKE, Zagreb

LEKSIK PREZIMENA SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE HRVATSKE

Za izdavače:

Dr. Božidar Finka
Pero Budak

Urednici:

Dr. Valentin Putanec
Dr. Petar Simunović

Redaktori:

Danijel Alerić
Dragutin Raguž

Redakcijski kolegiji:

Dr. Valentin Putanec
Dr. Petar Simunović
Danijel Alerić
Dragutin Raguž

Objavljuje se uz finansijsku pomoć Fonda za znanstveni rad SRH
i Samoupravne interesne zajednice za znanost (SIZ VII).

Narudžbe: Nakladni zavod Matice Hrvatske
41000 Zagreb, Matičina 2

Tisk: »TIPOGRAF« — Rijeka

PREDGOVOR
ZNAKOMITI DOKTORI, ZNANIČAKI, LUDOMATIČARI,
ZAŠTITNIČKI I ANTROPOLOGI U HRVATSKOJ

LEKSIK PREZIMENA SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE HRVATSKE

PREDGOVOR

ESEJ O JEZIČNOM ZNAKU I ONOMASTICI TE O ANTROPONIMIJI U HRVATSKOJ

- SADRŽAJ:
- I. Teorija onomastike. Znak i jezični znak. Definicija i sadržaj idiomima. Definicija onomastike. Permutacija jezičnog znaka. Plurideterminacija. Podjela onomastike (idiomima). Antroponimija. Podjela antroponimije.
 - II. Indoevropski i slavenski antroponimni sustav, antroponimija u Hrvatskoj. Osobno ime. Dvočlana imena. Nadimci. Aloglota imena. Pomenova imena. Prezime. Promjene i prevođenje osobnog imena, prezimena.
 - III. Povijest onomastike u SFRJ i SRH. Organizacija rada na onomastici u SFRJ.
 - IV. Postanak Leksika prezimena SRH i ključ za upotrebu Leksika prezimena SRH.

I. Teorija onomastike.

1. Uži cilj ovog predgovora bio bi teoretski prikaz antroponimije kao znanosti i prikaz antroponimije u SRH kroz vježove. Ipak je potrebno da se prikaže i osnovna lingvistička teorija i osnovna onomastička teorija jer je antroponimija u uskoj vezi s tim dvjema lingvističkim disciplinama. Stoga ovdje dajemo i krateći teorijski pristup tim disciplinama, naročito u vezi s pitanjem znaka i jezičnog znaka koji i u teoriji onomastike predstavljaju osnovne pojmove.

1.1. Sociološke i psihološke (psihomehaničke) premise. Čovjek je živo biće koje ima svijest o sebi i o svemiru kojim ga okružuje. Osnovna značajka ljudske svijesti u odnosu na svemir (na »ne-a«) sastoji se u tome da može identificirati fenomene. Sam čin identifikacije fenomena vrši se u svijesti na osnovi mehanizma uvjetnog refleksa (uzrok → posljedica) i osvješćivanja stvarnosti koje je s njime povezano na osnovi asocijacije, analize-sinteze, apstrakcije i generalizacije (upoznavanja).

1.2. Čovjek je društveno biće te mu je, uz ostale realitete koji su povezani s tom činjenicom, jedna od značajki i to da o stanju svijesti, o sadržaju svijesti (»Bewusstseinsinhalte«) može (želi i mora) dati obavijesti članovima zajednice. Obavijesti se daju znakovima (uglavnom su vizuelni i zvučni, zatim taktilni i olfaktorni). Znanost o znakovima zove se semiotika.¹ Svaki znak ima sadržaj (poruku) i formu (materiju). Znakovi su po naravi intencionalni (kao čin) i konvencionalni (kao sredstvo djelovanja). Imantanost su pojmovi vezani uz znak: realitet (stvarnost), materijalna, označitelj (adresant), društvo, jedinka društva kojoj je namijenjen (adresat), predmet-pojam, sadržaj predmeta (sadržaj pojma), izbor motiva i izabrani motiv imenovanja (motivacija, denominacija), materijalno-formalni znak, sadržaj znaka i jednoznačnost forme u odnosu na sadržaj znaka (jedan znak, jedna forma ne smije imati dva sadržaja). Motivacija je uvjetovana jednom od invariјantnih oznaka (oznaka može biti namijenjena, željna, kao npr. u slučaju preflaktiličkih imena), ali tako da ovako nastali znak obuhvaća i označuje čitav pojam (pars pro toto → totum per partem). Primjene obavijesti redovito izaziva protuobavijest pa nastaje međuobavijestavanje o stanju svijesti. Ako jednosmjerno obavijest nazovemo komunikacijom, izmjenični čin obavijesti zovemo interkomunikacijom. Kod interkomunikacije kodjer (adresant, poslije obavijesti) postaje dekoder, a dekoder (hvatač obavijesti) kodjer. U osnovi, i ovdje se radi o unimjernom obavijestavanju o stanju svijesti, samo što dekoder javlja o stanju »svoga« svijesti nakon primljene obavijesti, a taj se čin u toku interkomunikacije multiplišira do x-sluka. Prema tome, interkomunikacija je u stvarnosti akt protusmjernog obavijestavanja o stanju svijesti. Kako su emitirani u materiji, znakove uvijek prati kontekst (materijalna situacija) koji ih, prema tome, modificira, pa često kontekst postaje susavstvom dio znaka.

¹ Za pitanje semiotike cf. U. Eco, *Einführung in die Semiotik*, deutsche Ausgabe, Traband Milinevo 1972; J. A. F. Löwev, *Kontekst* 1972, na prileviov pisanju članka u *Domac* (Rijeka) 7, 1974, 30–31, 35–38. Vidi i A. G. Volkov, *Jazyk kak sistema znakov*, Moskva 1966; te M. Minović, *Termin kao jezični znak*, Sarajevo, 1974.

1.3. Način emisije znakova (forme) i njihova struktura čine sistem znakova. Čovjek može za obavijestavanje upotrebljavati simultano više sistema znakova (npr. gestikulacija i jezik).

1.4. Sistem zvučnih znakova koji je emitiran s pomoću fonacije zraka u laringobukalnom dijelu ljudske glave i putuje kanalom do receptora-uhu, zove se jezik ili sistem jezičnih znakova. Akt operacije sistemom jezičnih znakova zove se kodiranje (inkodiranje), a akt primanja jezičnih znakova — dekodiranje. Znanost koja proučava jezik kao fenomen zove se lingvistika, znanost o jeziku.

1.5. Jezik kao sistem znakova razvio se u toku povijesti. To je »sprirodni« jezik, za razliku od »umjetničkog« jezika koji također postoji. Kao svakom sistemu znakova, jeziku je imantan pravac u razvoju (dijakroniji); razvoj jezika i nije drugo nego susjedan broj sinkronih ostvarivanja i u ostvarenju (sinkroniji), pravac manjeg otpora (Zipf, 1935; on ga upravo zove »princip najmanjeg otpora«), odnosno pravac štednje energije (»économie linguistique«, Martinet).² U osnovi te činjenice stoje razlog što se u svakom jeziku razvijaju nivoi (stratumi) komunikacije: a. fonem, b. silabem, c. fonosem, monem, d. taktem, e. frazem, f. prozodem, g. intonem, h. pauzem (koje prate i topem, j. gestem, k. faktem, te l. interkalem, ili dilostrukturalni ili alostrukturalni, tj. kada dolazi do spajanja dvaju jezičnih sustava). Postojanje nivoa smanjuje napor, energiju koja se troši pa jezik omogućuje izvoditi rad-vješt-obavijest sa što manjom upotrebom energije. Nivoi su nastali na osnovi psihobiologičkih zadata osmišljavanja stvarnosti (asocijacija, analiza-sinteza, uopćavanja, apstrakcije, tako su nastali korijeni, osnove, nastavci, sufiski, prepozicije, sintagma i sl.).

1.6. Jezik kao sistem znakova dobiva se od zajednice, uč. se. On postoji u svijesti (i u pamćenju) kao sistem (= jezik), a ostvaruje se kao govor. Za vrijeme interkomunikacije identificira se kao svaki fenomen, odnosno skup fenomena, i to svi nivoi. Osnovne jedinice značenja (fonosemi, monemi) pri tom se identificiraju posebno kao nosioci značenja, sadržaji obavijesti, tj. etimiziraju se, odnosno identificiraju se (utvrđuju se *istost*), semi = sadržaji pojma (signature) i forme (signans) znaka (i znakova). Pri tom se javljaju pojave deetimizacije (osamostiljivanje jezičnog znaka, nastajanje novog jezičnog znaka, po principu *nije isto = novo je, drugo je*) i recitimizacije (vezanje znaka uz neki drugi znak koji postoji u svijesti, pojava »pučke etimologije«). Dijakroni i sinkroni mijenjanje jezičnog sistema nastaje zbog fizioloških i psiholoških (strukturno uvjetovanih) razloga.

1.7. Psihohemanički u svijesti postoje pojmovi kojima ne odgovara nikakav znak u sistemu komunikacije, odnosno jezične komunikacije, u jeziku. To se dobro vidi kod gluhonjemih, u slučaju »neznanja kako se to zove«, kod učenjaka koji »otkriva« pojam, neku novu spoznaju. Ako pojam vežemo u svijesti s nekom zvučnom formtom, u svijesti nastaje jezični znak koji ima u tom slučaju svoj sadržaj (pojam, signature) i svoju formu (zvuk, signans), a njima u stvarnosti (= izvan mozga) odgovara predmet (fenomen) i zvuk, tj. titranje zraka. Anatomički temelji jezičnog znaka u mozgu, u mozgovnim stanicama, odnosno u čovječjem psihono-nervnom sistemu, jest engram (= *x-niz* neurona). Engram je sa svoje strane anatomski temelj za funkcionalni stereotipiju vezanu uz jezični znak.³

1.8. Fenomen (predmet, pojam) može biti zamišljen kao individual, objekt ili kao član skupa (vrste). Jezični znak koji se odnosi na pojmom-vrstu, tj. koji je pridružen svim članovima pojma-skupa (vrste) zove se *koinonit* (grč. *koinos* = opći, zove se i apelativ, opca imenica, opca riječ). Jezični znak koji je pridružen pojmu-objektu kao znak za jedan član u skupu (vrsti) zove se *idionit* (grč. *idios* = vlastiti, poseban; zove se i onomastik, vlastite imenе). Pojam »jedan član u skupu« treba shvatiti tako da taj jedan član može sam imati više članova, više jedinki, koji su u slučaju idiomima učeli kao jedinicu u odnosu na druge članove vrste, skupa (npr. SAD, SSSR, Dinarske planine, ime naroda, prezime). Prema tome se svi jezični znakovi

² Cf. G. K. Zipf, *The Psychology of Language*, Boston 1935, A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*, Paris 1960.

³ Cf. V. Putanc, *Éléments d'émystification*, Suvremena lingvistica 7–8, 1973.

⁴ Cf. I. Furjan, R. Husson, *Glas i govor*, Medicinska enciklopedija, Zagreb 1967, sv. 2, 594–708.

koji stoje na raspolažanju svijesti za komuniciranje, dijele na dva velika skupa: na znakovne-idiomne i na znakovne-koinonime (= apelativi, onomastici).⁹ Postanak je tih skupova vezan s postojanjem uopćavanja i stvaranja pojma vrste, dakle da je pojava stara kao sama svijest. Lingvističke je, u stvari, i prije matematičke teorije skupova operirala pojmom skupa: pojama, naime, vrste (genus) sadržava u sebi i pojama skupa. Dosljedno, ono što nije vrsta kao cijelost, to nije skup, to je pojedinačnost, to je *proprium* = vlastito ime, onomastik, idionim. Prema tome, svijest, osim što identificira fenomene, s njima operira po sličnosti, istosti, različnosti, jedinstvenosti, i tako konstantno stvara skupove (vrste), koje dalje spajaju i rastavljaju u nove skupove-vrste: *pas → psi + mačke = živo, životinje + biljke = živa bitica*, etc. Paralelno svijest operira i pojediničnim članom u skupu ne kao članom skupa, nego kao njim samim, i jezični znak za člana skupa kao individualnum zovemo idionim = onomastik.¹⁰

19. Semantički sadržaj idionima (= onomastika) u odnosu na koinonime (= apelativi). Semantički sadržaj koinonima je jezični znak za sadržaj pojma, a "pojam u smislu logike je osmišljen odraz vrste predmeta i pojava na osnovi njihovih invarijantnih oznaka, tj. njihovih bitnih osobitosti i odnosa".¹¹ Vezan je, dakako, uz hijerarhiju pojmljiva (vrste, podvrste, nadpomoći). Nije puka astrakcija, nego graniči konkretnim označenjima s ostalim pojmovima. Značenje riječi obuhvaća skupnost invarijantnih elemenata predstave, elemente pojma, emocionalne ili nesvesne elemente reakcije (refleksa) koji kod percepcije tih pojma kod slušaoca ili čitaoca budu izazvani. Dakle, koinonim identificira fenomen na razini vrste (tako je nazvan svaki član vrste kao član vrste). Ako bismo tako pokusali definirati i idionim, onda bismo morali kazati da je idionim "jezični znak za osmišljeni odraz jedinke iz vrste predmeta, objekta, pojava na osnovi njezine invarijantne oznake, tj. njezine bitne osobitosti i odnosa". Prema tome, idionim identificira fenomen na razini jedinke iz vrste (tako je nazvan samo jedan, i to određeni član vrste). Dakle, kada što vrstu čine invarijantne oznake unutar hijerarhije pojmljiva (*= definitio fit per genus proximum et differentiam specificam*), tako i jedinku vrste čine njezine invarijantne oznake unutar vrste, a jezični znak za to je idionim. Prema tome, želimo li emitirati obavijest o identifikaciji jedinke unutar vrste, jezični znak za to je idionim. Kod koinonima to se postiže tako da se, na osnovi konteksta ili preteksta, razumijevaće o čemu se radi, ili se upotrijebi determinacija s pomoću drugih koinonima (zamjenica, pridjev, broj i sl.). Ne može se stoga kazati da je osnovna funkcija idionima identificiranje i diferenciranje, jer tu funkciju imaju i koinonimi (oni su identificiraju i diferenciraju u odnosu na druge vrste), nego je osnovna funkcija idionima identificiranje individualiziranje, tj. određivanje jedinke unutar vrste, a ne prema ostalim vrstama.

1.10. U osnovi obavijesti uvijek je rečenica (frazem, sintagma na nivou rečenice), a cilj je obavijesti prijenos stanja svijesti, sadržaji svijesti = sud o odnosu između fenomena, što u semiotici znači tvrdnja o odnosu između jezičnih znakova. Sud (tvrdnja) izriče se predikatom. Prema tome se cilj obavijesti postiže predikatom, dok se ostali dijelovi obavijesti uzimaju kao poznati, odnosno poznatost im je imponentna i konvencionalna. Ako emitiram obavijest *mačka jede miša*, pretpostavlja se da sugovornik zna što je i gdje je *mačka* i da zna što je i gdje je *miš*, a obavijestavam ga da je odnos između tih dva fenomena *jede*. Ako je lingvistika znanost o fenomenu jezika, a gramatika znanost o inkodiranju obavijesti-predikata (sintaksu, s ostatim nivoima), znanost o jezičnom znaku kao nosilcu sadržaja i forme koji se pojavljuje u frazemu, u rečenici, zvatićemo leksikografijom ili etimologijom. Prema tome, leksikografija kao znanost o jezičnom znaku proučava i koinonime i idionime, tj. određuje jezični sistem koljem pripadaju, zvučnu strukturu znaka, povijest znaka, sadržaj znaka kroz povijest i u sadašnjosti. Kod proučavanja idionima ona posebno mora proučavati njegovu prošlost, ubikaciju, promjene i sl., pa se odatle potrođala posebna znanost koja proučava idionime: onomastika (imenoslovnik). Ona je sastavni dio lingvistike, ali se ispolnjuje i drugim disciplinama, kao pomoćna znanostima, u prvom redu geografijom i povijesku (sa svim njezinim poddisciplinama), etnologijom, zoologijom, botanikom. U isto vrijeme ona služi kao pomoćna znanost drugim disciplinama: povijesti, geografiji, etnologiji, pa i ostalima znanostima, sve do prirodnih znanosti, npr. medicini.

1.11. Na osnovi gornjeg izlaganja o znaku i jezičnom znaku te idionimu izlazi da jezični znak za individualiziranje u skupu (u vrsti) može teoretski imati svaki fenomen. U stvarnosti idionimi se pojavljuju za pojave-fenomene:¹²

a) u prostoru, jedinku u prostoru; mjesno ime, ime naseobine, ime zemlje, ime zgrade, ime društva, sportskog kluba, im-

⁹ Cf. A. de Vincenz, *Probleme u Grenzen der strukturellen Namensforschung*, Slawische Namensforschung, Berlin 1963, 231: "Wenn die Sprache als ein System von Oppositionen bezeichnet werden darf, so definiert sich Onomastik durch die Opposition zwischen der Struktur des Namens und der des übrigen Sprachraums".

¹⁰ Literatura je o slupovima golema. Upoznajemo samu na radove B. Kurepu (*Ensembles ordonnés et unités*, Beograd 1955, i ostalo) i na njegov prijatelj N. J. Vilenkin, *Russkaya o nomastike*, Moskva 1969 (članak u kojem se pogledati i kasnija Aganović, L. Krnić, Zagreb (1967). Pojam pridruživanje preuzet je od D. Kurepe.

¹¹ Cf. E. Eichler, *Aufgaben aus Perspektiven der Namensforschung in der DDR*, Der Name in Sprache u. Gesellschaft, Leipzig 1971, 20; tu definicija je pojm.

¹² Što se tiči podjeli idionimije na te tri grupe, usp. i podjetju u H. Walther, *Der Name in Sprache u. Gesellschaft*, Berlin 1973, 29.

firme, lokalna, ime kipa, slike, predmeta, knjige, predmeta-prostora u pokretu, kao ime broda, zvijezde i sl.

b) živo biće, žive jedinke: ime osobe, ime skupa osoba za mišljenjima kao jedinka, ime naroda, ime životinje, ime za poslovljivanje i personifikaciju konkretnih i apstraktnih pojmljiva, alegorija.

c) jedinke u vremenu: idionim za historijski, društveni, politički, ekonomski, kulturni, sportski i vojni događaj, imena blagdana, praznika.

1.12. Kao jezični znak idionim se u jezičnom sistemu javlja kao svaki drugi jezični znak, tj. isto kao i koinonim, pa stoga podliježe svim formama koje koinonim dobiva u strukturiranju rečenice, deklinaciji, morfološkoj, sufiksaciji, sintaktičkom potreku, itd. Tako idionim ima i pridjevski i imeničku sufiksaciju: posebni pridjevi tipa *Petrov, Pavlov, Krležin, Tolstojev*, imenička tipa *Beogradjanin, Jaskanac, Zagrepčanin, Sarajevan*, odnosni pridjev-relativ *zagrebčki, zrinški* (> *Zrinški*). Pridjev od imena mjesta zove se *ketlik*, a imenica od imena mjesta *etnik*, dok se posvojni pridjev od imena osobe može zvati *posest*, koji semantički znači isto što posessiv od koinonima: *Petrov prema jarčev, pijetlov*. Posebno je pitanje da li su ketlici i etnicici idionimili ili koinonimi. Stanovnik *Zagreba* je *zvan Zagrepčanin* kao ime jedinke u vrsti prema ostalim stanovnicima drugih gradova, mješta. Prema tome se čini da u tom slučaju idionim ostaje idionim odnosno idionima imenica ili pridjev (etnik, ketlik).

1.13. Permutacija jezičnih znakova na razini idionim-koinonim. Permutacija koinonima (predložen je termin *onimizacija*). Ontološki bi se moglo tvrditi da je u svijest djeteta svaki fenomen individualiziran na razini idionima i da je jedno vrijeme u dječjoj svijesti svaki jezični znak u stvari idionim. Sa stajališta sinkronike može se pak tvrditi da u osnovi svakog idionima leži koinonim (apelativ), tj. da je u času intencionalnog aktova imenovanja uvijek prisutna motivacija na osnovi koje dotični prostor, biće i vrijeme dobiva svoje ime kao određena jedinka u vrsti. Dakle, početni je jezični znak uvijek na razini vrste (i koinonima) i samo intencionalni akt imenovanja čini od koinonima idionim. Tu o praksi znači da je u svijesti izvršena permuntacija jezičnog znaka za koinonim u idionim. Idionim dalje ostaje idionimom konvencijom kao konvencionalni jezični znak za dotičnu jedinku u vrsti. To čemo pokazati na jednom modernom primjeru. Od ruske riječi *sputnik*, koja znači "suputnik, pratilac", nastaje u času imenovanja (intencionalnog aktova imenovanja jedinke u vrsti), putem motivacije "umjetno nebesko tijelo koje prati zemlju", od koinonima *sputnik* idionim *Sputnik* (1957). Tu je nastala permuntacija koinonima u idionim (onimizacija). Kada je proizvodnja takvih "umjetnih satelita" postala serijska, idionim *Sputnik* permuntira od koinonima u koinonim, tj. postaje naziv vrste. Ako se sada opet želi individualizirati jedinku u vrsti, *sputnik* će permuntirati ponovo u *Sputnik*, ali mu se tada dodaje oznaka *Sputnik I, Sputnik II* i sl. Tu brojčani služi za drugu determinaciju (v. nize I.18.). Stično je bilo i kod prvog aviona koji je na osnovi tvorenja riječi *avion* od lat. *avis* "ptica" (motiv *leti* kao ptice) realiziran kao prvi aparat *Avion* 1875, a kasnije kao ime vrste postaje *avion* (i danas). Na tim se primjerima vidi da je koinonim permuntiran u idionim, a tada na osnovu uopćavanja i osmisljavanja stvarnosti u svijesti nastaje pojam vrste pa idionim ponovno postaje koinonim. S druge se strane vidi da je u osnovi čitave ljudske idionimije i svake pojedinačne jezične idionimije koinonim koji intencionalnim aktom svijesti i konvencijom postaje idionim.

1.14. Jezični znak upotrijebljjen za idionim nosi, dakako, svoj sadržaj i svoju formu. U času permuntacije mijenja semantički sadržaj (semantem, odnosno sem). To možemo pokazati u slučaju *sputnik* → *Sputnik*. Semantem u koinonimu *sputnik* jest »čovjek ili živo biće koje putuje s nekim drugim, u društvu nekoga drugoga«. Taj semantem u slučaju *Sputnika* mijenja se u jezični znak za "individualizirani stroj ili naprava koja se salje u svemir i kruži oko Zemlje kao satelit (umjetnički)«. Iz tih definicija vidi se da je motiv bio invarijantna oznaka *putuje sa = kruži oko*. Prema tome, etimizacija je toga permuntiranog jezičnog znaka potpuno druga: idionim u znači određenu jedinku u vrsti. Kada pak *Sputnik* postaje *sputnik*, onda je izvršeno počevanje, stvaranje vrste (skupa), i semantem glasi »umjetni satelit«. Tu se vidi da je u svijesti izvršeno premačvanje u skup (= vrstu) iz jedinke u vrsti (skupu). Osnovno je pitanje u teoriji onomastike i etimizacije idionima pitanje do koje mjeru koinonim u službi idionima zadržava svoj semantički sadržaj. Sigurno je da nema gotovo nikakav koinonimski sadržaj u slučaju kada se idionim ne može etimizirati jer je alo-glotem ili se ne reetimizira u dotičnom jezičnom sistemu: to je slučaj grada *Londona* ili npr. slučaj antroponima *Konfucije, Mao Ce Tung*. Semantem tih imenica znače samo određeno mjesto u prostoru ili određeno živo biće. Prema tome, oni se etimiziraju u svijesti kao određene individualizirajuće. Oni su jezični znak (eticki, orijentir), određeno mjesto ili određeno osobu. Semantički sadržaj čini ono što je sadržaj svijesti o tom mjestu ili osobi (invarijantne oznake: postojanje, prostorno, doživljaj u vezi s njim, i sl.). Sadržaj, dakako, varira pa, prema tome, ima kvantitativne oznake (tako je, doduše, i kod koinonima). U drukčijem smislu položaju ako u svijesti koegzistiraju koinonim i idionim koji imaju istovršnu formu, tj. ako jezični znak u svijesti postoji na razini idionima i koinonima u isto vrijeme. U slučaju ako smo danu ime *Vuk* pa ako mi govorimo ili govorimo o njemu, u svijesti ne postoji povezivanje sa semantemom koinonima *vuk*. Idionim fungira samo kao znak za tog psa, slično kao kad se pas zove *Reks* (prema lat. *rex* »kralje«), pri čemu također ne postoji etimizacija u odnosu na koinonim (koji

naprosto u svijesti ne postoji, ako čovjek ne zna latinski). Slično kada nekoga zovemo *Milan*, *Dragutin*, *Drago*, *Mirko*, u svijesti se ne etimizira da je dočinić *mio*, *drag*, *miran*, tj. jednako je kao da dočinice osobe nose imena *Antun*, *Petar*, *Pavao* kod kojih imena nisu znatno što znači ime. Sличno je u topominju; kod imena *Prapratna* (tuka) ne dovodimo u mislima topominj u vezu sa semantom *paprati*; topominj *Rogozica* ne etimizira se s apelativom, koioninom *rog*. Ipak je sigurno: a) da intencionalni akt imenovanja gotovo uvijek operira sa semantičkim sadržajem koionima kojim se određuje idionim, b) da u svijesti postoji i etimizacija idionima na koioninom bazi, tj. da svijest »tumači« značenje, semantem idionima = koioninu, pa c) da na toj osnovi nastaje vezivanje idionima na neki drugi koionin koji u svijesti postoji, a ta činjenica dovodi i do promjene idionima (reetimizacija, pučka etimologija). Stoga možemo zaključiti da svijest nije vezana na strogo etimiziranje idionima na nivou funkcije individualiziranja, nego da ona paralelno može sve idionime etimizirati kao poruku na nivou koioninama. Pri tom u slučaju idionima mora postojati novi intencionalni akt prebacivanja idionima i na nivo koioninama. Moramo zaključiti da u slučaju idionima, odnosno slanja poruke-jezičnog znaka na nivo individualiziranja svijest »isključi« semantički sadržaj a doda jezičnom znaku semantički sadržaj individualiziranja. Kod intencionalnog akta etimiziranja sadržaja poruke na nivou koioninama taj se semantički sadržaj ponovno »uključi«. To se naročito vidi kod prezimena-koionima koja u osnovi imaju npr. obrtničku djelatnost (npr. *kolař* → *Kolář*) ili kod koioninama koji u funkciji idionima izaziva smijeh (*kobasica*, *krvavica* → *Kobasica*, *Krvavica*). Na nivou idionima ti koioninimi ne izazivaju smijeh (kod doktora *Kolara*, *danas je u službi dr. Krvavica*). Potreban je poseban intencionalni akt svijesti da se kod tih prezimena etimizira i semantički sadržaj koionima koji im je u aktu imenovanja bio u osnovi. Rezultat je nulli ako je idionim »netumačiv« (nepostojanje u svijesti paralelnog koioninama kod stranih idionima, kod okamenjenih topominima). Ako koionini supostojat će, svijest ga identificira zajedno s porukom i formom, a upotrijebi li se na nivou idionima, ponovno »isključuje« semantičku stranu koioninama. To znači da je bitno u idionimu isključenje oznaka jedinici kao članova vrste, a uključenje oznaka kao jedinici u vrsti. Psihohamanički bismo moralni uzeti da u svijesti postoji poseban engram za svaki idionim. To je sigurno za idionimom kao npr. *London*, *Pariz*, *Ogulin*, *Split*, *Labin*. U prilog tome govori anatomija koja za »izgovaranje imena« i »svlačenje imena« ima dvije posebne i odjeljene lokalizacije u mozgu. Nespostojanje koioninama u slučaju intencionalnog akta traženja značenja idionima dovodi do vezanja idionima na neki u svijesti supostojeci koioninu pa se idionim premačuje (reetimizira): npr. *Crna Vas* (»Crno selo«), jer u svijesti ne postoji riječ »selo«, postaje *Crna Vlast*; *Brdo* sv. *Bartolomeje* postaje *Vratolomije* (dovodi se u vezu sa *vrat lomi*).

1.15. Kao što čitav jezični sistem (sistemu koda) čovjek dobiva od društva (obitelji, neposredno društvena okolina), tako od društva dobiva i jezične znakove pa, prema tome, i jezične znakove-idionime. Nasleduje ih i prihvatač konvenciju. Kod inkodiranja i dekodiranja etimizira ih kao idionime. Većinom ne »isključuje« etimiziranje na razini koioninama. Velik su dio tih jezičnih znakova »okamenjenje« jezičnih znakova u funkciji idionima, naročito oni koje je jezični sistem naslijedio kao supstratski ili adstratski materijal jezičnih znakova-idionima (*Split*, *Brat*, *Hvar*, *Korčula*, *Sisak*, *Zadar*, *Pariz*, *Rim*, *Beč*, *Požega*, *Ivan*, *Petar*, *Krstofer*, *Jana*, *Marija*, *Petrići*, *Ivić*, *Stjepan*, *Körbler*, *Kangrga*, *Ristić*, *Bukufel*, *Hidra*, *Cerber*, *Locra*, *Dante*, *Uskrs*, *Božić*, *Dan žena*, *Praznik rada*, *Prvi svibnja* = *Prvi maja*).

1.16. Permutacija idionima (deonimizacija, apelativizacija), tako nastala riječ zove se *deproprietativ*). Kao što koionin intencionalnim aktom postaje idionim, s posebnim semantičkim sadržajem, tako i idionim može postati koioninom. Ta permutacija nastaje tako da se jedno od invariјantnih oznaka vezanih uz idionim kao kvantitativni dodatak, prirazi u toku postavljanja fenomena imenovanog idionimom, počevši kao samostalan pojam na nivou vrste. Kao motiv za imenovanje služi jedna od invariјantnih oznaka, a idionim služi kao forma kojom se imenuje pojam. Primjer za permutaciju idionima u koioninima mnogo. Služe za imenovanje aparat-a (strojeva), proizvoda, svojstava, biljaka: *rendgen* (prema izumitelju *Wilhelmu Röntgenu*, 1845–1923), *glijotina* (prema *Joseph-Louis Guillotin*, 1738–1814), *penkala* (prema zagrebačkom izumitelju *S. Penkala*), *bikini* (prema imenu atolskog otoka), *burgunder* (njem. *burgunder* < *Burgunder* »Burgundianine«), *ementaler* (dolina u Švicarskoj), *mercedes* (prema imenu grada), *fiat* (prema tvrtki), *taurus* (prema brdu), *ford* (prema prezimenu *Henryja Forda*, 1863–1947), *dizel*, *dizel-motor* (prema izumitelju *Rudolfu Dieselu*, 1858–1913), *kvistling* (prema kolaboracionistu *Vidunu Kvistlingu*, 1940–1945), *begonia* (biljka nazvana u čast guvernera *San-Dominga Michelha de Bégonha*, oko 1742). Ovamo idu i riječi *čiberonje* »vodice« (prema latinskom pisu *Ciceronu*; prema njemu je nazvana i vrsta slova *cicer*) i *calephri* »notese« prema *kalepinius*, općem nazivu za rječnicke kojih je nastalo prema imenu leksikografa *A. Calepinusa*, koji je umro 1511. Poseban je oblik takve permutacije i naziv prema osnivaču (ideologu, piscu i sl.): *markstari* (prema *K. Marxu*), *krležjanac* (prema *M. Krleži*).

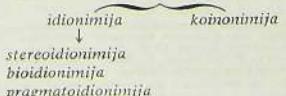
Što se tiče psihohamanske permutacije idionima u koioninima, mora se uzeti da engram dotičnog idionima ostaje i dalje

u svijesti i da uza nj nastaje novi engram na bazi fenomena → pojam koji stvara svoj engram. To je očito iz primjera *Inženjer Stavoljub Penkala ovog je tjeđna proizvoda 1000 komada penkala*. Tu supostoji u svijesti engram *Penkala* paralelno s engramom *penkala*.

1.17. Plurideterminacija (prva, druga, treća i sl. determinacija). Teoretski i praktički postoji mogućnost stvaranja jezičnog sistema kao npr. u slučaju esperanta. Ipak je priordan put da je jezični sistem uvjetovan postojanjem društva i da je proizvod društva. I u tom slučaju može se misliti da je jezični sistem odnosno njegovo dijelove »netko« prvi formirao (stvorio) dajući jezičnom znaku sadržaj i formu. To biva i danas: stvaraju se nove riječi za nove pojmove (koioninom). Ali je isto tako točno da je svaki jezični znak konvencionalan i da je kao sistem, odnosno u sistemu, realiziran u društvu. Ako to vrijedi za svaki jezični znak, vrijedi tako i za idionim, jer je i on je jezični znak, i konvencionalan znak, i realiziran u društvu. Kao što je zajednici potrebno da identificira fenomene na razini vrste, tako joj je potrebno da ih identificira i na razini jedinke u vrstibog mogućnosti kretanja i orijentiranja u prostoru (tu se razumijevaju i idionimi za živa bića jer su i ona sastavni dio prostora ili se kao takva zamišljaju) i vremenu. Ako se nalazimo u vrlo maloj društvenoj zajednici ili u osnovnoj društvenoj zajednici (obitelji), potreba da se označe točke u prostoru i živa bića rješava se na osnovi pridruživanja monoleksemnog ili dvočlanog jezičnog znaka (sin se zove *Ivan*, sinovi *Petar*, *Radan*, kći *Tinotra*, konač *Sarač*, mačka *Omica*, njiva je *Dugava*, i sl.). Monoleksemno (univerbno) označivanje zovemo determinacijom prve reda (prvo imenovanje). Takav je idionim *mononom*. Međutim, društvo nije sastavljeno samo od osnovnih zajednica, od malih zajednica, nego male zajednice čine velike i tako redom, a, osim toga, i fenomeni se u prirodi mijenjaju zajedno s odnosima koji među njima postoje, pa odatle dolazi do potrebe da se idionim u liku prve determinacije označuje idionimom dodatima ili novim idionimima. To se zove druga determinacija, a ako je potrebno pribjegava se i daljim determinacijama. Pojava se determinacija množi u sljedećima zove se pluri-determinacija. Razlog je pojavlji pluri-determinacija jedna od osnovnih karakteristika znaka: znak mora biti jednoznačan. Da bi se izbjegla dvoznačnost, pribjegava se novom znaku, uz postojeci, odatle pluri-determinacija. Primjeri su mnogobrojni. Ako uz neko naselje nastaje drugo u blizini, nastaje potreba da se jedan i drugi idionim posebno označe: *Savski Marof*: *Novi Marof*, *Novi Novi Vinodolski*, *Gradiska*: *Stara Gradiska*, *Nova Gradiska*, *Slavonska Požega* (postoji i *Užička Požega*). Ako je odnos gore: dolje, dobiva se *Gornji Stoliv*, *Donji Stoliv*. P. Skok misli da se nekađasni *Curicium* (na Krku), kada je na lokaciji blizu danasnje *Puntia* nastalo novo naselje, nazvao *urbs*, *civitas vetula* > *Vekla* > *Veja* u ustima Romana. Hrvati su pak sačuvali stari naziv *Krk* (u tekstovima se spominje *civitas Curicta*). Ako u selu postoji više obitelji, dolazi do potrebe da se svaki član selu označi i kao član uže zajednice (obitelji) i da se obitelji označe kao jedinke. Tako nastaje obiteljski imenik ili prezime, uz osobno ime, kao druga determinacija. U raznih se naruđa ta potreba rješavanja na razne načine: navođenjem imena oca (pravi patronimik), termini patronimik negdje znaciči upore prezime, ne samo prema ocu, ne posrednom pretku, kada se štelo je bilo u staroj Grčkoj i drugdje); preko patronimika se ustaljuje naziv za obitelj i pleme u liku prezimena ili obiteljskog imena, i sl. Nadimak može služiti kao prva, druga i treća determinacija. U slučaju prve vrijedi kao mononom, u slučaju druge kao prezime (usp. *Marin Locarda* 1080, presbiter *Dominija cognominatus Arima* 1289). Uz plemensko ime (na nivou prezimena) u Rimljana (*nomen* i *nomen gentilicium*) dolazi i *cognomen*: *Gaius Iulius Caesar* (*Gai* iz roda *Julijevaca*, nadimkom *Caesar*). Treća je determinacija i u slučaju *Ivan Kukuljević Sakski* (ona je naročito cvala u feudalno doba). Trećom bi se determinacijom mogao zvati i slučaj dvostrukog prezimena. Uz patronimik se kao drugu determinaciju javlja i metronimik (determinacija po majci), npr. prezime *Marin* u Dalmaciji (koja druga determinacija), odnosno u slučaju *Mirko Bonifacij Rožin* kača treća determinacija (majka mu se zove *Rozalija* = *Roža*, pa kako u mjestu ima mnogo Bonifacija, ona je označen još i po majci). Dakako, ako postoji društvena potreba, sve te determinacije (prva, druga i treća) mogu se i dalje pojačavati.

1.18. Podjela idionima, terminologija u idionima. Već smo kazali da se jezični znak na razini idionima (= jezični znak za jedinku u vrsti) odnosi na biće, vrijeme i prostor (v. § 1.1). Idionim za prostor zovemo *toponim*, za biće, u pomankujući bolje termina, *antroponim* (grč. *anthrōpos* znači »čovjek«), dok za treću vrstu idionima nemamo termin (ime za dogadaj). Nijemci to zovu *Ereignisnamen* = ime dogadaja. Skupove tih naziva predstavlja toponomija i antroponomija. Ako bismo se htjeli držati osnovnog termina i pojma idionim, mogli bismo ovdje stvoriti termin *topolidionim* (= toponim), *biodionim* (grč. *bios* »život«) i *pragmatoidionim* (grč. *prágma*, gen. *pragmatos* »in → dogadaj«). Budući da se kod prvog termina ne radi u prvom redu o mjestu (grč. *tópos* »mjesto«), nego o prostoru (grč. *stereós* »ubikast, prostoran«), trebali bismo uzeti termin *stereoidionim*. Prema tome bismo promjenom dosadašnje terminologije dobili ovu shemu:

leksemi – fonosemi (= fonosemija)

⁶ Bio je sukonstruktor aviona u Zagrebu i izumitelj patentne olovke. O Stavoljubu Penkala cf. *Avrora* *Tugblatt* 21, 1906, broj 217 (o olovci), 25, 1910, broj 13 i 49 (o avionu), pa *Kritik* 4, 1917, slobodan 28–29.

Budući da se kod bioidionimije ipak u prvom redu radi o antroponimu, ovđje ćemo ipak zadržati termin antroponimiju jer je njezin prikaz uči cijeli ovog predgovora. Ako znanost o toponomu zovemo toponomastika, znanost o antroponimu zvat ćemo antroponomastika (nekaj je jednostavno zovu antroponomija prema taj pojmu znači u prvom redu skup antroponima). Bio- idionimija može se dijeliti na imena ljudi (antroponimija u užem smislu), imena životinja (zoonim, uz pseudozoonim "ime izmisljene životinje"), imena bila i personaliziranih pojimova koji se odnose na konkretnost i apstraktnost. Ovamo idu i imena biljaka (više kao mjesto, ime mjesto, a neka biljka ima svoje "vlasnice" ime). Antroponimiju dijelimo na osnovi plurideterminacije koja je društveno utvrđavana, kao uostalom, i toponimiju, na osobino ime (još začinjenje termina antroponim), koja može biti rodno i krsno ime, prema spolu ime za žensku i mušku osobu, a može biti i dvomjerno; nadimak može služiti kao druga determinacija; u stvari, drugu determinaciju najbolje predstavlja prezime, koje može biti po neposrednom pretku (patronimik), po obiteljskom imenu ili nadimku, po mjestu (odakle je osoba tu obitela), grupnoj jedinici (po plemenu, plemenski nadimak i prezime, po narodnosti) — uz prezime može doći i prezimenski dodatak (plemni i sl.). Kao društvena potreba na osnovi plurideterminacije nastaje kod pojedinih naroda u pretistorijsko i historijsko vrijeme takozvana *onomastička formula* (rimska onomastička formula, ilirska onomastička formula, ruska onomastička formula). Kod nekih se naroda već od srednjeg vijeka razvija jednostavna onomastička formula koja se sastoji od osobnog imena i prezimena. Ta je formula prihvaćena kod svih evropskih naroda (osim u SSSR-u, gdje uz prezime postoji uvijek službeni i patronimik). Ta je podjela antroponimije izvršena na osnovi društvene funkcije, plurideterminacije. Na osnovi te iste funkcije postaje u antroponimiji i imena širih društvenih zajednica, pa nastaju plemenska i narodna imena, etnonimi, koji u toponomiji često prelaze u ime zemlje (*Nienae — Njemacka, Hrvat — Hrvatska, Hrvati*). Osim podjele po funkciji u društvu, antroponimija se može dijeliti i po motivima imenovanja, pri čemu se javljaju: apotropska imena, profilaktična imena, imena kojima se izražuje želja da netko takav bude (Wunschnamen), eponomska imena, preimenovanje, prenošenje imena, fiktonimi, pseudonimi, kriptonimi, metaforična imena, heraldička imena, eufemistička imena, hipokoristički itd. Po etimološkom porijeklu antroponim, kao uostalom, i toponim, može biti idioglotskih porijekla, aloglotskih porijekla (dijeli se na supstrat i adstrat), može biti prevedeno ime, umjetno ime (tip *Matica*, ime jedne osobe gdje prvi i drugi slog predstavljaju prvi slog prezimena oca i matere, na nivou *Beneliks*, koje ime nastaje od prvih glasova u državnim imenima *Belgija, Nederland i Luksemburg*), hibridno ime, može biti ime-rečenica (sintaktičko ime), pomodno ime itd. Imena se mogu napustiti i umjesto njih uzmati nova. Toponimima imena mogu služiti za imenovanje u antroponimiji i antroponimima imena mogu služiti u toponomiji (detoponimno ime, prezime, deantroponimni toponim), što također predstavlja svojevrsnu permutaciju idionima (jezičnog znaka, v. §.13, 1.14, 1.16).

II. Indoевропски i slavenski antroponimni sustav, antroponimija u Hrvatskoj.

2.1. Najvjerojatnije je da je prvotni antroponimni sustav kod svih naroda na svijetu bio u tome da se osobi daje ime s pomoću monoleksma (mononima). Drugi i treća determinacija javlja se paralelno s prvom kao potreba razvijenje (veće) zajednice. Uspoređivanje indeoevropskog i astečkog antroponimnog sustava iz 13—16. st. naše ere dalo je u tom pogledu dobre komparativističke rezultante za proučavanje opće onomastike.¹ U Astečka se kao osobno ime javlja mononim: ime dana, mjeseca, ime zvijezde (za imenovanje božanstava), biljke, životinje, imena rodbinskih i društvenih odnosa, pridjevsko označje (visok, velik, brz, uglađen, lijep, glad, deboe itd.), pošta, predmet, zanimanje, društvene klase. Zatim dolaze dvočlana imena (nomen-nomen, nomen-verbum). Tu se nalaze i teonimi i totemicistička imena. Poseban su tip imena-rečenice: astečki *Teo-yao-miqut* «bog je ubio ratnika», *Hecateo-paull-tzin* «sonj» koji zamjenjuje boga vjetra, kojemu u sanskratu odgovara *Yogam-dhara* «sonj koji čuva sprege», u grčkom *Ippō-dámas* «onaj koji svladava konje». Budući da se svii ti tipovi imenovanja nalaze u indeoevropskom (npr. u Grka, Rimljana, Slavena, Germanna), astečkom i akadskim jezicima, zaključuje se da je već u preindoevropskom bio "bit" ovaj sistem triju tipova (monoleksem — mononim, dvočlano ime — ime-rečenica). Isto se tako već u to doba javlja kraljećenje: ast. *Popoca-tzin* za *Chinal-papoca-tzin* i *Tzuauc-papoca-tzin*, tako i sanskr. *Jaya* za *Dhanan-jaya*, sinkopika ast. *Quetzal-tzin* za *Quetzal-atza-tzin*. U toku vremena u svim se jezicima vrši shema imenovanja i,ako je u prvim vremenskim najvažnijim ulogu u imenovanju igrala želja i intencija da se imenom nešto sugerira, ukloni neko zlo, shema se mehaničirala. Ime više ne znači, nego se "stvara" prema tipovima kojih su društveno prihvaci i uhoodani. S vremenom se gubi i tip ime-rečenica (u astečkom se drži duže nego u sanskratu, u slavenskom u historijsko doba odatle preostaje samo prežitak tipa *Dabižv*), dijelovi nekih shema postaju sufiski i prefiski (usp., u slavenskom *mir* i *slav*), i tako se formira u indeoevropskom ustaljena shema koja

traje gotovo do današnjih dana. Veoma važnu ulogu u formiranju indeoevropske antroponimne formule ima, dakako, magija i religija (apoteoz i profilaks). Veoma važnu ulogu igra religija već u univerbnom imenovanju (ime po danu u tjednu, ime po mjesecu, prema zvijezdi, životinji, bliznici), a u složenim imenima i u imenu — recenici to je još očitije. Antroponimna formula kod svih Slavena, kako se ona javlja u historijsko doba već je posve pojednostavljena i schematizirana. Javljaju se uglavnom četiri tipa: monoleksem (mononim), dvočlana imena, derivacija (sufikscija, prefiksacija), kraćenje (hipokoristički). U historijsko se doba kod Slavena javlja i antroponimija prema kalendarskom zaštitniku (imena svetaca i blagdanima). Ta se antroponimija, dakako, po formuli po kojoj se mijenjaju idioglotska imena. Vrlo se rano javljaju i rijetka hibridna dvočlana imena tipa *Urtislav* (vrlo rašireno ime u 12.—15. st.), *Petrislav* (1240, 1274), *Dmitislav* (1434). Vrlo se rano u tekstovima susreće imenovanje po formuli »*qui est: Ego Demetrius qui et Sainimir nuncupor* (1075), *Petrus ego Zermi qui et Guney filius* (1080). Ta je formula poznata u predslavensko doba na području čitavog rimskog carstva.¹⁶

2.2. Antroponimija u Hrvatskoj, u prošlosti i sadašnjosti. Antroponimija koja se javlja u Hrvatskoj, u povijesno dobu i u sadašnjosti, može se podjeliti, prema prvoj, drugoj i trećoj determinaciji, na antroponimiju a) osobnog imena, b) nadimka, c) prezimena.

2.3. Osobno ime. Teren današnje Hrvatske u čast do laska Hrvata na jug biće napućen uglavnom Ilirima, Keltima i Romanima, kao i još nekim etničkim grupama, među njima Prarumunjima, Besima i sl. Iliri i Kelti bili su u to doba gotovo posve romanizirani. Hrvati koji dolaze među te narode donose sa sobom svoji slavenski antroponimni sistem. Taj se sistem prilično nejedнако počeo mijenjati već prema tome gdje su Hrvati s kojim aloglontim sistemom dolazili u doticaj. Najprije je utjecaj na taj sistem izvršen uz morsku obalu i na otocima gdje su živjele kompakte kolonije što seoskog što gradskog romanskog stanovništva (Istra, Hrvatsko primorje, Dalmacija, Dubrovnik). Tu nastaje što supstratski što adstratski utjecaj aloglontog antroponimnog sistema na hrvatski antroponimni sistem. Unutrašnjost zemlje bila je, što se tiče antroponimnog sistema, stabilnija. Na čitavom terenu današnje Hrvatske jedan je od adstratnih utjecaja izvršen preko kršćanstva. Taj je utjecaj bio trostruk: utjecaj predslavenskog balkanskog kršćanstva (imena balkanskih svetaca), utjecaj istočnog kršćanstva i utjecaj zapadnog kršćanstva. Kršćanski se utjecaj, osim toga, dijeli na utjecaj koji je izvršen preko latinskog svećenstva i utjecaj izvršen preko svećenika glagoljaške liturgije. Kalendar, naime, tih dvojih liturgija u detaljima nije bio jedinstven. U kalendari glagoljaške liturgije dulje se vrijeme zadražavaju imena istočnih svetaca (imena koja s vremenom ostaju u kalendaru i antroponimiji istočne crkve, dok ih zapadna zamjenjuje drugim sanktovima).

U srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima opažaju se ovi slojevi imena (po provenijenciji):¹⁷

a) starogrčki sloj: imena vrlo je slab (ime *Theodor* i *Zoil* — poslije se javljaju i kao svetačka imena; *Zoil* kasnije preko liturgije postaje ime *Zuvela*).¹⁸

b) rimski pretkršćanski sloj: *Agape, Albinus, Augustus, Bassus, Claudianus, Candidus, Marcellus* (kasnije svetica u glagoljaškoj liturgiji, njezine se moći štuju u Ljubljani a kasnije u Ninu; ime je to svetice latinsko, ali su njezine moći donesene s istoka 9. st.), *Marius*.

c) kasnorimski kršćanski sloj: *Bonus, Lampridius, Sabinus, Ursacius, Abundus, Anatus, Ambrosius, Anastasius, Apollinaris, Bartholomaeus, Vitalis, Vitus, Vivianus*.

d) bizantski sloj: *Alexius, Basilius, Constantinus, Demetrius* (i balkanski svetac), *Eutychius*, imena s prvim dijelom *kalo* kao *Kaloprestandius, Kaloiophanes*.

e) langobardska imena (germanska imena): imena svećenika *Alfredra* (892, biskup ninski), *Anfridus* (1030), *Grimoaldus* (Lokrum), *Odolbertus* (Zadar, 918), *Albertus, Anslemus* (i svetac u Ninu), *Bernardus, Rainerius* (i svetac). Ta su germanska imena rezultat direktnog utjecaja koje vrši kršćanstvo preko sjeverne Italije.

f) stari slavenski sloj vrlo je bogat (jednoimeno imenovanje, derivacija, hipokoristička, složena imena — dvočlana imena): *Berislav* (1331), *Beriša* (1242), *Berko* (1198), *Bělostov* > *Běta* (1330), *Bělavá* (1380), *Bělōs* (1372), *Bělotá* (1036), *Běluša* (1419), *Běleč* (1332), *Bělna* (1403), *Běla* (1353), *Bratko* (1198), *Bratoneg* (1195), *Bratoslav* (1335) itd. Zapisano je prevođenje imena u bilingvnoj sredini slavensko-romanskoj već 1398: *Radoslaus Ghercouch de Retzioe partium Gente filiarum slavice vocatum nomine Biellaua et latine vocatum Blancham* (tekst je pisani u Dubrovniku). Imena sa *Rad-* kao u *Radić*, *Radić*, *Ratko* prenove se sa *Alegretius*, a *Cvjetko* sa *Florius*.

¹⁵ Cf. *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* 16, 2, 1935.

¹⁶ Primjer za podjelu hrvatske ili srpske antroponimije ujmašma se uglavnom iz X. Jireček, *Die Namen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, Denkschriften der Akademie der Wissenschaften 48, Bel 1902, 49, Bel 1904. Neki primjeri citiraju prema *Codex diplomaticus Regni Croatici, Dalmatiae et Slavorum* 1 (1967).

¹⁷ Cf. V. Putamec, *Priči o proučavanju hrvatskih antroponima... II* Zvezda, 1963.

¹⁸ Cf. V. Putamec, *Problem predstavnih iščarka u Hrvatskoj (1482–1903)*, Jadrančki zbornik 4 (Rijeka—Pula, 1999–2000), 86–87.

¹⁹ Za onomastiku (etimologiju) terminologiju koju upotrebljavamo vidi, *Grundsystem und Terminologie der slavischen Onomastik*, objavljeno 1973, u 14. sv. suradivši sa M. Pavlović, P. Šimović, F. Bedić, B. Češki. Neka se terminologija u ovom predgovoru ponosi razlikuje od predočene.

²⁰ Cf. T. Milevski, *La comparaison des systèmes anthroponymiques azéqués et indo-européens. Onomastica* (Kraków—Wrocław), 5, 1959, I, 119–175.

log; *Najezda, Prijedza, Dogod* (u *Dogodić*), *Dovolja, Ostoja, Po-*
bor, Pobrat, Zagoda, Negoda, Netijep (u *Netijep*), *Nerad, Maretić* je nabrojio u Hrvata i Srba oko 367 dovršanih imena koja su po-
je tvrdena od najstarijih vremena, do konca 19. stoljeća (oblike
naših dovršanih imena v. i u §§ 2.1. i 2.3).

2.5. Na d. i m. i. Razlika je između osobnog imena i nadimka
u tome što nadimak vremenski nastaje nakon pre determina-
cije, tj. kada osoba već ima svoje ime. Dok se u društву još
nije bio razvijao sistem od dviju determinacija (ime, prezime), na-
dimak je služio kao druga determinacija. Motivacija mu je ili
po zanimanju ili po nekoj oznaci, lijepej ili neličljivoj, koja je
motiv za imenovanje (invariјantna oznaka), te po imenu. Često
je imenovanje izvršeno po neličljivoj oznaci (uvredljiva riječ) jer
nadimak obično daje krug izvan obitelji. Dakako, kada se nadimak
jednom osamostali, on u funkciji idionima gubi pejorativ-
nost pa tako ostaje nadimak u toku čitava života. Ne samo to,
on često postaje prezime (obiteljsko име, oznaka za čitavu obi-
telj, pa i ostale potomke). Nadimak služi ne samo kao prezime,
nego često služi kao treća determinacija: ako u selu više kuća
(obitelji) ima isto prezime, pojedinačna obitelj dobiva nadimak
da bi se determinirala u odnosu na druge. Tako možemo često
tumačiti izmenadju pojavu negok prezimene u nekom selu (na-
selju): u Krišću postoji veliki zaselak koji se zove *Penić*, a
gotovo svi imaju prezime *Penić* ili 1642. u urbaru se spominju *Ivan* i *Penić-Ivan*, pa se postanje današnjeg prezimena *Ivan* i
Penić-Ivan koje postoji u istom zaseoku, može tumačiti kao
rezultat treće determinacije po imenu oca *Ivana*.¹⁰ Kad nadimak
funkcijama koinomini, nazivi za životinje, biljke, plodove, pridjevi,
vlastiti imena (v. spomenuti slučaj *Penić-Ivan*). Imamo dosta
primjera nadimaka u funkciji prezimene, dok prezimenski sustav
nije ustavljen, iz velike starine: *Micha Vetus* (1070), *Mratinus Locarda* (1080), *Grubizo Aurifiro* (1080), *Togedrago Scurpine* (1080). Dakle, kod nadimaka je glavna oznaka njegova sekundarna
pojava (nakon osobnog imena) i to da može služiti u čitavom
sistemu plurideterminacije, kao prva, druga i treća determina-
cija. Isto tako treba istaknuti da je često teško odrediti da li je
neko prezime po porijeklu nadimak ili pravo prezime.

2.6. Aloglonta imena. Kao što se kod toponima javlja
prijenos imena (npr. riječ *Jordan* u Palestini i riječ *Jordan* u Americi kod mormona), tako se i na polju antroponimije jav-
lja prijenos imena iz jezika u jezik. U našem su jeziku takva
imena hebrejska, grčka, romanska, arapska, turska, germanska,
perzijska, madžarska, uz slavenska, češka, ruska, poljska itd. U
većini je slučajeva razlog kulturni: smatra se daime koje se
uzima iz drugog jezika (adstrat) ima neku vrijednost (pomodna
imena, v. dalje: kršćanska imena i sl.). Imenovatelj time izra-
žava ljubav prema takvu imenu ili prema narodu ili vjeri u
kojima se takvo imena susreću. Dakle, razlozi su ideološki. U
kršćanstvu su u prvom redu imena mučenika (kasnije i drugih
svetaca) postala katalog imena iz kojeg preuzimaju imena sveca,
s vjerom da će ga taj svetac štititi u životu. To se razumijeva
i u slučajevima kada ime nadijevaju roditelji ili kumovi. Uz
imena mučenika u prvo doba kršćanstva veliku ulogu igraju i
imena iz Staroga zavjeta (pretkršćanski dio Biblije). Dok na
Istoku, u istočnom kršćanstvu, a kasnije i kod protestanata,
odatle danas npr. u Englesu i u Americi, upotreba tih imena
(starozavjetna imena) i dalje traje, u zapadnoj crkvi nakon
15. stoljeća sve više nastaju starozavjetna imena a javljaju se
samo imena iz Novog zavjeta i imena svetaca koji su živjeli od
prvog doba kršćanstva do današnjih dana. A Bosni i Hercego-
vinu, a odatle i inače kod Hrvata i Srba, stanoviti pretežnji
ulogu u imenovanju, odnosno osobnom imenu, odigrala je i još
danasa igrat antroponimija muslimanske vjere, pa se odatle jav-
ljuju muslimanska imena, a preko njih i muslimanska prez-
mina.¹¹ Kada se aloglontno ime jednom nade u jezičnom sistemu,
tj. u našem jeziku, ono se javlja i vlada kao sastavni dio naše
antroponimije pa je, naravno, podvrgnuto i strukturi našeg je-
zika, tj. doživljava fonetske, morfološke, derivacijske i druge
promjene.

2.7. Ponomadna imena. Pojavu se u nekom društvu od
vremena na vrijeme javlja određena vrsta imena nazivamo po-
modarstvom u antroponimiju. Pojava obuhvaća idioglosku i alope-
glosku imenu, kao i aloglotsku sufiksaciju. Razlozi su toj pojavi
prije svega društveni: dotično se imaju i sufiks smatra „lijepej“
jer to imaju slavne osobe, ono se susreće u lijeppoj literaturi,
jer se tim imenom privlači ideologija koju je neka osoba za-
stupala, i sl. U krug tih razloga ide i stavljanje stranog sufiska
na domaću ili stranu osnovu imena. To je danas razmahana upo-
treba sufiksa -i -y (izgovori t) što je u Evropi preteolo maha
pod utjecajem engleskih hipokorističnih imena na -y. O tom su-
fiksu govori se i kod derivacije (v. §§ 2.10. i 2.11). Evo nekoliko
današnjih pomoćnih imena: *Gordana, Siniša* (prema romanima
M. Jurić-Zagorce), *Oleg, Igor, Sven, Inge, Ingeborg, Astrid, Meri, Toni*. Dakako, veći dio imena koja se daju osobama potječe
i dalje iz kataloga narodnih i svetačkih ustaljenih imena, a po-
modna se rjeđe javljuje i njihov inventar češće varira, tj. nije
isti.

2.8. Promjene osobnog imena, derivacija i
kraćenje. Sadržaj pojma o fenomenu nosi, dakako, skupnost
invariјantnih oznaka sa svim predodžbama, elementima pojma,
objektivnim i emocionalnim. Jezični znak za taj sadržaj pojma
bir a sajhe kod. Koduru ostaje da bira hoće li poslati poruku
koja ima nultu kvantitetu subjektivne ocjene fenomena pojma,

ili će poslati poruku koja nosi kvantitetu subjektivne ocjene, od-
nosno određenu mjeru kvantitete. To praktički znači da kod se-
može izabrati znak za poruku kojom daje samo »objektivnu«
sadržaj svijesti, tj. da zadrži onaj sadržaj svijesti o predmetu
koji se odnosi na subjektivno-emocionalni dio sadržaja svijesti o
pojmu, ili može poslati takav znak koji nosi, uz objektivni sadržaj
svijesti o pojmu, i jedan određeni dio subjektivno-ocjeniteljs-
kog dijela sadržaja svijesti o pojmu, tj. afektivni dio sadržaja
svijesti o pojmu. Ako znak nosi samo »objektivnu« sadržaj poj-
ma (on ipak nikada nije savsim »objektivan«), zovemo ga je-
zičnim znakom nulte afektivnosti, mltre konotacije. Ako jezični
znak nosi »subjektivnu« ocjenu, zovemo ga stilskim, afektivnim
jezičnim znakom, afektivno konotiranim znakom. Znanost o
znaku kao nosiocu konotacije zovemo stilistikom, a samo kono-
tariranje, odnosno psihički sistem konotiranja zovemo stupnje-
vanje ili skaliranje jezičnog znaka. Kao konotacijsku obavijest
u skaliranju može imati svaka riječ (koinomini) i svaki afiks
(prefiks, sufiks): *fest-njupal-liderat, ljubavnic-a-metresa-draga-kurva, pas-pse-psuta, zmija-zmijurica*. Ali, kao što skaliranje
postoji na nivou koinomina, tako ono postoji i na nivou idionima
i idiomima se može izraziti afektivnost, stilistička konota-
cija. Ujedno je jasno da je konotacijski sadržaj pojma kod topo-
nima kudikamo manji (često nikavak), dok kod antroponima (i
bioidionima) koji označuju živa bića, s kojima je kvantitet
emocijonalnosti kod svakog čovjeka jako vezana, konotacijski
sadržaj kvantitativno varira od nulte afektivnosti do x-quantitete,
s predznacima — (pejoracija, augmentativ) i + (eufemizam,
tabu, deminucija — diminutiv, hipokoristika). Da bi se omogu-
ćilo skaliranje idionima, antroponima, jezičnih sistem upotrebljiva-
java (izuzevši slučaju tabu gdje se upotrebljava potpuna druga
rijec i slučaju nadimka koji u neku ruku služi za pejorativizaciju)
uglavnom kraćenje i derivacija imena nulte afektivnosti.
Derivacija obuhvaća uglavnom prefiks i sufiks, a kraćenje u
prvom redu redukciju imena na preformant (v. § 2.9). Gotovo sva kraćenja i deri-
vacije u početku su stilski obilježena (roditeljska ljubav, tepanje,
imitiranje dijegaj jezika, nježnost, prijateljstvo, prisnost, skriva-
nje nježnosti; s pomoću augmentativa: mržnja, agovnost, ugla-
vnom neljubav, nenežnost). Tako su stilski obilježena i kraćenja dvočlanih imena (*Dabčić > Živojko, Bogomil > Bogiša, Bogojie*).
Kako je posljedica kraćenja imena svodenje imena na manji
oblik, a manjim se oblikom gubi manje energije u obavijesti
nije isključeno da je u osnovi te pojave opći lingvistički zakon
štednje energije (economia linguistica). Kako se pak skraćena
imena češće upotrebljavaju, tu se oper obistinjuje *Zipfov zakon*:¹² što je jezični znak češći, kraći je, a što je duži, rjeđi je.
Stoga i treba zaključiti da je uzrok kraćenja dvostruk: afektiv-
nost i štednja energije. Kod derivacije jedan dio nije stilski obilježen,
din koji se odnosi na morfologiju (kao npr. -a, -ka za oz-
naku ženske osobe). Veći dio je ipak stilski obilježen, ali se
upotreboom gubi stilska konotacija i sistem postaje nekonotiran
sistem izvođenja, bez stilske konotacije.

**2.9. Kraćenje imena, osobna imena po pori-
jeklu kratice, hipokoristici.** Osobna imena-kratice na-
staju od dva formanta, tj. od preformanta koji dobijemo ako
neko osobno ime skratimo na jedan, dva sloga ili više njih
(monoslablja, bislablja, tri slablja, monohibni, bislabni prefor-
mant; Maretić to zove *krajnjadak, Štimundić okrujak prvoga reda*):
za koformant ona termin *okrnjak drugoga reda* koji se
mogu uzimati u početku, sredini ili kraju imena i na tom prefor-
mantu dodamo *koformant* (drugi formant), jedan od formanta
za tvorbu skraćenih imena, hipokoristika. Ti koformanti služe
u isto vrijeme derivaciju običnih imena (v. § 2.10). Primjeri za
kraćenje na jedan suglasnik dostu su rijetki: *Biće < Bogomir,*
Dale < Dragomir, Buća < Ljubidrag, Lona < Eleonora, Peca <
Leposava, Baja < Dragoljub, Bobo < Miroljub (primjeri su iz
Šimundićeve radnje).

Monoslabno kraćenje:

početni slogan: *Jole < Josip, Jovan, Gašo < Gabrijel, Mašo,*
< Mahniud, Meša < Mehmed, Dane < Danijel, Miša < Milorad,
Miroslav, Brana < Branislav;

srednji slogan: *Koča < Nikola* (može biti i od Konstantin,
Kosta), *Toka < Svetozar, Naca < Anastazija, Reza < Terezija,*
Tereza, Staza < Anastazija, Stuško < Anastazije;

krajnji slogan: *Cana < Mičan < Mihael, Delo < Arhanđel,*
Geno < Eugen, Genadije, Sane < Dusan, Tim, Time, Tina, Tino
< Augustin(a), Hrvatin(ka), Martin(a), Valentin(a), Tuna <
Antun.

Bislabno kraćenje:

Budimir > Budanka > Dantko (to može biti i od *Danihel*),
Andelko > Delko, Lenko < Milenko, Rinko < Marinko, Fina <
< Dafina, Jozefina, Fiza < Hafiza, Mira < Tihomira, Budimir,
Trpimir, Amira (može biti i prema *Mirjana*, gdje je monos-
labno).

Tako se, dakako, krake i dvočlane imena: *Dabčić > Živojko,*
Božidar > Božo, Darko. Posebno kraćenje dvočlanih imena
predstavlja slučaj *Domagoj > Domag > Domagoić, Dobros <*
Dobroslav, Vuksan < Vuksav > Vuks-an, Boris (u bugarskom)
< Borislav, Raos < Radoslav > Rahoslav (v. dalje). U tim je
slučajevima zaostao jedan slog od drugog dijela dvočlanog
imena.

Kao što smo vidjeli, preformant može ostati potpuno nepro-
mjenjen ili ga gotovo neprimenjen, kao u slučaju *Terezija > Tereza > Treza > Reza*, ali u većini slučajeva skraćenog imena
dobiva koformant kojim upravo i nastaje osobno ime-kratica,

¹⁰ Cf. A. Škaljic, *Turcizmi u srpskohrvatsko-hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo 1973; muslimanska imena nalaze se u körpusu rječnika, a dodan je na kraju i poseban »Abecedni pregled ljudnih imena«.

¹¹ Cf. natu 2.

skraćeno ime. Suglasnici koji ulaze u formiranje koformanta jesu ovi:

c; Peco < Petar,	j; Gajo < Gabrijel,
č; Koča < Konstantin,	č; Brka < Burad,
č; Mica < Mihail,	č; Krile < Kristofor,
d; Drada < Dragoslav,	đ; Đala < Dabbor,
đ; Deho < Desimir, Raho < Ra-	đ; Jasi < Jakob, Jakov,
doslav > Rholas > Raos,	đ; Boto < Bogoslav.

Poseban je slučaj prerade i kraćenja osobnog imena pregresivna reduplikacija, kada dodani drugi dio (koformant) počinje upravo početnim suglasnikom imena (tip iz koinonije *nena < nevesta*): *Sosa < Sofija*. Postoji i regresivna reduplikacija: *Cica < Mica < Marija*. Reduplikaciju imamo i u slučaju suglašničkog dodatka iz drugog sloga na vokalni početak prvog sloga: *Dragutina, Paulina, Valentina > Ima > Nima*.

Kraćenje se vrši i tako da se preobrazbi slog koji služi za kraćenje (preobrazba preformanta), i to tako da se izbjegnu suglašničke grupe i preformanti se svede na jednostavniji slog od suglasnika i vokala: *Cvjetimir > Ceko, Bratoljub, Bratoslav > Baja, Stanimir > Stanko > Cane, Cana*.

Ime-kratica može nastati od raznih imena pa je kod svakog pojedinog slučaju potrebno posebno istraživati ako se želi saznati od kojeg imena koja ima-kratica nastaje. Ako *Iva*, npr., može nastati od *Abelina, Adolfina, Albina, Aleutina, Andelina, Atina, Dafina, Delfina, Justina, Faustina, Felina, Klementina, Nerenina, Valentina* (premjeri su iz Simundićeve radnje), potrebno je u svakom pojedinom slučaju skraćenog imena *Iva* istražiti od kojeg imena upravo dolazi, odnosno što upravo predstavljaime-kratica.

2.10. Derivacija. Funkcija je derivacije u antroponimiji dvostruka, morfološka i konotacijska, stilski, afektivna. Mnogi sufixi, dakako, postaju u jeziku "okamenjene tvorbe", sufixi kod kojih se u svijesti izgubila konotacijska uloga. Zanimljivo je zapaziti da su pojedini sufixi stratigrapijski raspoređeni i da pojedine društvene aglomeracije (naselja, selo, kraj) upotrebljavaju određene sufixe za tvorbu osobnih imena. Proučavanje stratigrafije pojedinih sufixa može dati dobre rezultate za povijest dijalektologije, povijest prezimena (prezimena postaju i od osobnih imena), za proučavanje etničkih oznaka, pa čak i za proučavanje migracija pojedinih slavenskih skupina po Balkanu, odnosno proučavanje pojedinih slavenskih struja koje sele na Balkan. Dakako, derivacija služi za izvođenje novih imena od svih oblika osobnih imena: od monoleksemnih imena (mononima), domaćih dvočlanih imena, domaćih nadimaka, aloglontih imena, imena-kratica (skraćenih imena, hipokoristička; skraćena imena nastaju od idioglotskih i aloglontih imena). Među sufixima koji služe za izvođenje naših izvedenih imena, većina ih je idiomatizirana, ali ih ima i aloglontog porijekla (od starijih navodimo -ul, koji postoji već u ilirskom, zatim u rumunskom, i u hrvatskom ili srpskom jeziku);²¹ od novijih spominjemo -ic, -ic-; za sufixe u srednjevjekovnim dalmatinskim gravgovima v. i § 23). Ti aloglontni sufixi postaju sastavni dio jezičnog sistema, sistema antroponimije, tij. adaptirali su se novom sistemu. U nekim je slučajevima teško odrediti da li je dotični sufix po porijeklu slavenski (hrvatski ili srpski). Najbolje je da se utvrdi njegova geografska stratigrafijska pa se zatim može govoriti o tome da li postoji mogućnost da je aloglontog porijekla. Tako npr. znamo da je albanski sufix -ez deminutivni sufix pa bismo u slučaju *Ivez < Ivo, Jokez < Joka, Micer < Miko i Ivezë < Ivan, Markeza < Marko* (primjere navodi

Vera Splitter-Dilberović i Simundić, Maretić ih ne navodi) mogli misliti da je po porijeklu albanskog postanja i da odgovara našim deminutivima tipa *Ivan > Ivo, Ivić*. Za pleme *Ivezë* (odatle *Ivezic*) znamo da živi u Gradi i da se to pomeđu doseljilo iz Sume kod Skardra. Danas tog prezimena ima posudbu u SFRJ.²² Jedan je dio njihovih nosilaca najvjerojatnije albanskog porijekla, a za jedan dio možemo misliti da su postali od *Ivana* sa sufixom -eza i -ez. U detaljima to pitanje treba istraživati i u svakom pojedinom slučaju utvrđivati činjenično stanje. Isto tako u slučaju osobnog imena *Buki < Boričoj* treba misliti da je u osnovi sufix -uka (tip *Stipan > Stipuka*) i da je zatim taj sufix u novije doba pomodaren sa -i-, -y-, aloglontog porijekla; tako isto u *Miki* prema *Milan*, prema tipu *Gabi < Gabrielj*. Tako i *Milič* nastaje od *Milček < Milan* i *Tonič* od *Tonček < Antun*. Vrsta adstratskog sufixa u književnom sistemu antroponimnog sufixiranja jest slučaj kada ju sufixi dijalektalno obojen. To su našem jeziku kajkavski sufixi -ec i ek. Ti su sufixi česti i u prezimenu, a u osobnim se imenima javljaju u zadnje vrijeme: *Borislav > Boro > Borko > Borček, Dragutin > Dragec, Anton > Tonček, Antek, Ivan > Ivet, pa i u imenovanju ženskih osoba, kao u slučaju *Ana > Jana > Janek, Marija > Mara > Marek*.²³*

2.11. Derivacioni sufixi. Broj derivacionih sufixa u hrvatskoj (i srpskoj) antroponimiji veoma je velik. Tomo Maretić pod konac prošlog stoljeća nabrojio ih je do 219, brojeći tu kao jedan slučaj paralelne -ac/-ač. Mate Simundić ih je nedavno nabrojio do 297 i više.²⁴ Od tih su neki naročito česti (Simundić ih zove plodnim: 45 ih je plodnih, 52 srednje plodna, 201 su neplodni, nisu česti). Kako imena tvorena tim sufixima mogu služiti i za tvorbu prezimena (bez promjene ili dodatkom patronimičkih sufixa -ov, -ev, -ic, -ović, -ević, -in, -inić, -ac, -ec, -ski itd.), njihov je registar važan i za prikaz hrvatskih i srpskih prezimena. Popis njihov dajemo prema Mareticevu, Splitter-Dilberovićkemu i Simundićevu registru (izostavljamo primjere):²⁵

²¹ Cf. P. Skok, *Etimologiski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I, 449.

²² S. Ivšić je u časopisu *Hrvatski jezik* I (1938), 50–54, pokazao kako je ec i -ek ostaje u kozini padjezima premda je vokal i u njima nepostojan jer je poloski refleks, za poluglas tip maked. gen. macke rubec. gen. rupac: nepostojanje je u nekim podjednacima, a u drugim u kozini padjezima. Prema tome, dešek gen. dedek, tako i kamek, iatek, mamek, Isek, Jurek, odlatke lovković, Jureković. Hipokorističnost prema Ivšiću ujutru i ostajanje guturala u slučaju baka, bat, baki, pridjev baki, tako i mach (a ne machi). Ivšić smatra da je zbog psiholoških razloga osjećaj deminutivnosti uvećan, a ne umanjan, iako je na druge strane razloga deminutivnost uvećana. Ivšić je u svojoj knjizi "Kako je na druge strane razloga deminutivnost uvećana" uključio i primjer dijela kajkavskog dijalekta, dok je na južnom za to uzimao sufix -ek, a na sjeveroistočnom -ok (Ivšić, Perok). Jasno kako je ta hipokoristički sufix za muške osobe došao i u tip mamek, Borek gdje se radi o ženskim osobama. Jasno je jedino da je postao sufix deminutivni i u hrvatskoj na modicu.

²³ Cf. T. Maretić, *Rad*, 88, 145. Vera Splitter-Dilberović, *Beiträge zur Bildung der slawisch-kroatischen Personennamen*, Meissenheim am Glan, 1966, 32–34. Mate Simundić, *Tvrdja osobnih imena u hrvatskome ili srpskom jeziku*, Maribor 1970, 5–24. Mi smo tih sufixa nabrojili do 430 (ne brojeći tu slučaj kratko-duljina slova u sufixu). Dakako, među njima ima mnogo njih koji su, zapravo, bibrindvi sufixi.

²⁴ Suške označene zvjezdicom. M. Simundić nije uzeo u svoj registar, valida za taj dio opsega, u kojem se u sastavu sastavili sami prezimena. U ovom se obrađuje prozimeno, gde su se sastavili sastavili sami prezimena. U ovom se popisu su uključeni suški (ana, ora) koji su obradeni u radnji citiranoj u mazu 17. Na drugom je mjestu izneseno misljenje (cf. V. Putavec, *Filoglogia* 6, 1970, 139–153) da su suški -anda, -enda, -inda, -unda nastali od sufixa -ana, -ena, -ina, -una. Teki primjeri su u sastavu sastavili sami prezimena (to, c. 21. god. 1970. nizvod) rad u knjizi *Geografija* 20, 1975, str. 290, mimo se tomimo, da je u rednici citiranje u v. ordje 29), tako u slučaju *Dada < Aleksandar, Neobčan je, zaista, slučaj Milivoja*. Suškii -epa, -epc, -epo su aloglonti i javljaju se samo u Pepa, Pepo, Pepi, Pepe, Peperi za Josip, a dolaze od talijanskog (i mađarskog) hipokorističkog reduplikativnog tipa od *Giuseppe*, odlatke i *Pepina* (od *Giuseppe*, pa *Pepita* (i u slovenskom), u kajkavskom i Pepek. Za suškii -osi, -osa, usp. *Braos* (Zadar, 13. st.), *Bratosa* (1231), *Radosla* (13. st.), Dubrovnik), Miroslav, koje natamno su ispravljena.

²⁵ Cf. T. Maretić, *Rad*, 88, 127.

-a	-ane	-čac*	-ččak*	-es	-ična*	-ipa
-ac	-anec*	-čan*	-čče*	-esa	-ida	-ipe
-aca	-anica*	-če	-čcko	-esina*	-idra	-ipo
-ač	-anija	-ček	-eda	-eska	-idža	-ira
-ača	-anis*	-četa*	-ega	-es*	-iga	-ire
-ačin*	-anka	-či	-enna*	-esa	-ih*	-irka
-ačko*	-anko	-čica*	-ej*	-esan*	-ihna*	-isa
-ač-	-anja	-čic	-eja	-čška	-ij*	-iš
-ačko*	-hr*	-čika	-ejna*	-čško	-ija	-iša
-ad*	-ara	-čile*	-ek	-eta	-ijak*	-išak*
-ada	-as	-čin*	-ekav*	-etan*	-jan	-iska
-adin	-asa	-čina*	-el*	-etan*	-jana	-isko
-adina*	-aska	-co	-ela	-etin*	-janka	-ita
-aga	-as	-cu*	-elac*	-etina	-ijas*	-iteljka
-ago	-sa*	-cu*	-elj*	-etko*	-je	-itko*
-ahani*	-sašac*	-ča	-elja	-ev*	-ik	-iv*
-ahna*	-sašan*	-če	-eljac*	-eva	-ika	-iva
-aj*	-asin*	-čen*	-eljan*	-evka	-iko*	-iz*
-aja	-asinac*	-či	-eljin*	-ez	-ikša*	-ja
-ajlo	-aško	-čo	-ema	-eza	-il*	-jan
-ajlo	-aso	-da	-eme	-ga	-ila	-jana
-ajlo	-at	-deka	-emo	-go	-ile	-janka
-ak	-ata	-do	-en	-han*	-ili	-je
-aka	-atinka	-duš	-ena	-i	-illo	-jena
-al*	-atko*	-đa	-enac*	-iba	-ilo	-jo
-ala	-av	-da	-ence	-ica	-ili	-juš
-ale	-ava	-de	-enda	-ič	-ilko	-juška
-alija	-avac	-do	-endža*	-iček*	-im*	-ka
-ali*	-avi	-e	-enija	-ičica*	-in	-kan*
-alja*	-avka	-eba	-enje	-ička	-ina	-kana*
-an	-ba	-ec	-enka	-ičko	-inac	-kas*
-ana	-ca	-ecka	-enko	-ič	-inda*	-kat*
-anac*	-ce	-ecko	-enka	-iča	-inka	-ke
-anas*	-ci	-ec*	-epa	-ičak*	-inko	-ki
-anca*	-co	-eča*	-epc	-iče	-inj*	-ko
-anda*	-ča	-ečac*	-epo	-ičko	-inja	-koč*

-koš*	-nan*	-ojska	-ora	-šeta*	-uka	-unka
-kota*	-nat*	-ojsko	-orija*	-sje*	-ukan*	-unko
-kul*	-ne	-ojsla	-os*	-sin*	-uki	-ur
-kulj*	-ni	-ojslo	-ost	-sita*	-ul*	-ura
-kulja*	-no	-ok	-osta	-so	-ula	-urda
-kun*	-nj*	-oka	-os	-ta	-ule	-urina
-kus*	-njk*	-okan*	-oša	-talo	-uleta*	-urko*
-kus*	-nje*	-oko*	-ošic*	-tan*	-ulica	-us*
-la	-njej*	-ol*	-ot*	-te	-ulin*	-usin*
-le	-njen*	-ola	-ota	-ten*	-ulinka*	-usa
-li	-njo	-olak*	-otin	-tin*	-ulo*	-usica
-lina	-o	-olas*	-otina*	-to	-ulj*	-usic
-lia	-oba*	-ole	-otina	-tos*	-ulja	-usin*
-lian*	-oca	-olja	-ovit	-ue*	-uljac	-uska
-lie*	-ot*	-oman	-ovita	-aca	-uljak*	-uskin*
-ljeta*	-očka	-omana	-ovka	-aco	-uljan*	-usko
-ma	-odin*	-ona	-pa	-aca	-uljas*	-ut*
-man	-ohna*	-onija	-ra	-ud*	-uljica	-uta*
-mana	-ohnja*	-onije	-re	-ug*	-uljka	-utan*
-me	-oj	-onika	-ro	-ugo	-uljko	-utin
-men	-oja	-oni*	-sa	-uh*	-un	-utina
-mi	-ojac*	-onja	-san	-uhla*	-una	-utnika
-mo	-oje	-onjica	-ša	-uj	-unac*	-uz
-n	-očka	-onjko*	-šan	-ulica	-unda*	-za
-na	-ojin	-or	-še	-ulika	-unica	-zo
				-uliko	-unika	-za

2.12. Prezimena — druga determinacija. U § 1.18. gorovili smo o plurideterminaciji na nivou idionimije (u slučaju topomima i antroponomima). Prezime je druga determinacija ili determinacija po obitelji. Najosnovnija determinacija po obitelji vrši se po neposrednom pretku (otac, mati pa odate nastaju patronimici i metronimici).⁷³ Ti patronimici (metronimici) s vremenom postaju obiteljska imena, tj. prava prezimena. Najvjerojatniji je put postanja prezimena bio ovaj: osobno ime > deminutiv > ime po ocu > ime više obitelji (naselje) > prezime.⁷⁴ Patronimik se izražuje ili genitivom ili sufiksnim dodatkom kojim se označuje pripadnost. To su sufiksni i-č (mali Petar > sin Petrov), Vlahović, Petrović, Petrić. Od patronimika na -ov (kao, uostalom, i od patronimika na -ic) u Dalmaciji nastaju prava prezimena: Vlahović, Gregorij Valerijevo, Blažević, Višković, Haraković. Patronimičko porijeklo prezimena pokazuju i oni sufiksici: -ov-ev, -in, -inič, -ic, -ovič- evič, -ec, -ski. U historijsko je doba kod Grka označka po ocu (kao druga determinacija) još dobro sačuvana: sin nosi vlastito ime i oznaku čiji je sin (npr. Sokrates ho Sophroniskou). To se i u Dalmaciji zadržalo dugo, gotovo do 10. stoljeća. Tek u 11. st. bivaju obiteljska prezimena češća (prior gradova označeni su samo imenom, ili još i nadimkom, kao u slučaju prior Petrus cognatus Slava, iz 1050–1055, tempore Grubisze prioris 1056), ali od oko 1250. ustanjuje se i tročlanje imenovanje (tj. prvi, drugi i treći determinacijski): ime, ime oca, prezime (Calendra Triphonis de Lampini, 1239–1260). Ime po ocu živo je još danas u Rusa (npr. Lav Nikolajević Tolstoj; Nikolajević jer mu je otac Nikolja), a i kod Srba je tako bilo do početka 19. st., kada se ustaljuje pravo prezime, obiteljsko ime. To vrijedi za Srbe u Srbiji, i a za Srbe u Vojvodini, dok Srbi koji su živjeli na području Grancije (Vojna krajine) dobivaju vrlo rano prava prezimena (valjda zbog potreba administracije).⁷⁵ U Hrvata se prava prezimena javljaju vrlo rano: de terra in Channemanni que fuit Pribinna Gussichii, filii Pruuanego (1070–1076), Nasse-mir Gussichius (1070–1076). To su plenska prezimena koja ovdje služe za prezime. U slučaju Cosma Pribicevich, Posillo Rusinich, Gradissium Mirosevici (1182) može se misliti da se radi o pravim prezimenama, a ne o patronimicima. Zaštio se u latinskim ispravama ne javlja da početka prezime, razlog će biti u tome što latinski kancelarijski uzus imitira nasiđeni grčki sistem imenovanja samo po imenu i po ocu (eventualno samo ime i služba, npr. u potpisima prisutnika na ispravama koje izdaje hrvatski vladar). Dok je to u latinski pisanim ispravama ustaljena forma, u ispravi pisanoj 1169–1170. u Dubrovniku na starocrvenoslavenskom jeziku, koja nas obavejstava o sporu između Dubrovnika i Popovske općine, javljaju se

⁷³ Među našim prezimenama treba spomenuti i takozvana upotrebljena ženska prezima. To nisu metronimici, nego je im-e prezime koje ženska osoba na nivou druge determinacije dobiva u svagdjanju životu (na u sluzbenoj formi). Pojavila je zapazio par. Vitezović (v. *Raspovijest Instituta za jezik JAZU* 1. 1986, str. 170–171) da se u očima prezime i imenom "počinje s ponosom uključuju imena i prezime". Tako se mijenja prezime udatoj godini, neudajući ženskom osobi (*mala Jurčica*, *čica Rajterica*). Tako se mijenja prezime udatoj godini po ocni ženi u zapisu (veči) obitelji kojeg je otac *Drago* dobiva u kući rođaka prema prezimi. Često se da prema prezimi (*Puša Domjan* i sl. poslovni imenjem od neke Filipićeve) ne daje vještak Žene. U stoljećima je krajko tako prezime *Papuka* a ona je bio *Papac* (vadak preko *Papac* > *Papuka* > *Papuka*; *kula* je hrvatski sufiks). Funkcija je tih ženskih upotrebljivih prezimena više društvena, nikako administrativna. Mnogi prezimeni i prezimene na prezimena (navodi se imenje Vjera Petrović, titula doktorica Perok drugega (Lavranković, i sl.). Za ta prezimena usp. i M. Hrasic, *Jezik 2.* 1951–1954, 156–159).

⁷⁴ Primjer: *Petar* > *mali Petar* *Petrić* (njenoga obitelji Petrić (tako i plenska imena *Gulić*) > *Petrić* (za jednu osobu); cf. i *Rad* II. 1958, 296–297. St. Respondu, *Prace komisije jezikovoj*, br. 27. O. Franck, *Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde*, Leipzig 1932.

⁷⁵ Cf. M. Matić, *Rad* II. 1958, 84. R. Lopatić, *Spomenik Hrvatske krajine I–III, 1884–1899* (v. o prezimenu i registru III, sv. 1), S. R. Grujić, *Hrvatski rječnik ličko-hrvatske i hrvatske Japantije*, Zbornik radova nadomestne i stručne komisije 1977, 273–364. Tu opću tvrdnju T. Matetića o srpskim prezimenima treba proći u detalje. Sigurno je, namje, da je nješto prezimo bilo u stariji i u Šećep Stjepan Petrovićem (18. st.) Šlankomom (Isaia Petrovićem (18. st.), Malo Vasković, signatura: 18. st.), a ne u metronimičkom porijeklu cf. Vera Split-Dilberović, o. c. u. registru). Prezimena primarnog imenovanja po mišljenju Vere Split-Dilberović započinje u 13. stoljeću a završava u 20. st. (ib., 29). Ona misli da je u Srbu taj proces priješen i dugotrajnom turskom vlaštu.

mogobrojna prezimena (navodimo kao sigurno prezime): *Pilić Pećenecić*, *Tudor Maćađašić*, *Dum Mateo Lukić*.⁷⁶ Dakle, čini se da su prezimena normalna pojava u Hrvata od najstarije dobi, barem prezimena po plemenu, ali se njihovo službeno ustaljivanje u administraciju vrši tek nakon Tridentskog koncila u 16. st. (Tridentski koncil traje od 1545. do 1563.). Pojavi ustavljanja prezimenskog uzusa pridonijela je i potreba da se u feudalnoj organizaciji društva popisuju kmetovi i njihove obaveze prema feudalcu: u urbarama, kvadernama i registrima koji se javljaju od 15. st., a najviše ih je iz 16. st. pojava je prezima obligatna.⁷⁷

2.13. Jezičko porijeklo prezimena predstavlja veliko šarenilo jer prezime nastaje: gotovo da svih vrsta koinonima, od osobnog imena i nadimaka (odate prezimena prema osobnim imenima i metronimici prema osobnim imenima), prezimena prema zanatu, službi, fizičkim osobinama, prema porijeklu nosioca (kraj, selo, mjesto, narod, pleme, rod), s time da svako tako nastalo prezime može biti preinčljiv u derivacijom (domaćom i stranom), i da pri svemu tome igra ulogu i alogluti element. Kako je velik dio prezimena patronimičko-metronimičkog porijekla, mnoga su nastala derivacijom sa sufiksima -ic, -čić, -ov, -ev, -ovčić, -ević, -ićevo i sl. Ta se sufiksacija zamjenjuje u uvjetima utjecaja strane kulture (vlasti) sa -eo, -ig, -iggi, -ich (strane pisanje za -ic), i sl. Poseban je slučaj u hrvatskoj prezimenskoj antroponomiji da je prezime upravo ime grada, rijeke, krajja, bez ikakve morfološke preobrazbe: tako Bologina (1686, Šibenik), Perast (prezime na Visu, 1616), Cetina (Istra), Demetiška (Istra) Lubana, Lubljana (Istra).⁷⁸ Ta su prezimena u nas rijetka i predstavljaju utjecaj talijanskog jezika, kak neke vrste kalk antroponomognog romanskog sustava, goče imamo prezimena tipa Ravenna, d'Ancona i Ancona, Montigliano (postoji i u njemačkom Landau, prezime prema kraju).

Navigodimo mal broj hrvatskih i srpskih prezimena da se vidi našim tvorbe i porijeklo prezimena:

prezimena prema osobnom imenu (s metronimicima): Mitic, Petric, Radić, Ivanić, Ivic, Vlatić, Vučić, Božićević, Dobričević, Dragičević, Pavličić, Marićević, Žorićević, Mandić, Jelić, Petričević, Petričević, Živko, Antoljak, Bedenko;

prezimena prema nadimku: Bjelobrak, Čutura, Rukavina, Smiečiklas, Glavanović, Gavranović, Kokotović, Obad, Vranešić, Crnković, Glavaš, Klaić, Trbojević, Žutic, Debeljak, Pletikosić, Želenko, Bratvičić, Bradić, Pogorelec, Žgorec;

prezimena prema zanimanjima, službi: Cesarić, Brodarović, Kamenarović, Klobučarić, Klobučarić, Kovač, Kovačević, Popović, Tkalčić, Žlatarić, Vaharić, Rihtar;

prezimena prema vjersi, kraju, plemenu, rodu, narodu: Arapović, Arnautović, Nijenđić, Bosanac, Grković, Herak, Hrvatin, Kranjčević (možu biti prema narodu i vjeri jer kranjac Lici znači „katolik“). Turčić, Turković, Ugrenović, Vlašić, Gušić, Belostenec, Posavac;

Kako se iz ove osnovne podjele naših prezimena, koja se nalazi na Maretici, ne naziru sva značenja i riječi koja se su sreću u našim prezimenicima, podjelu po značenju je izvršio Ante Supuk na 20 kategorija:

1. posesivna prezimena nastala od osobnih imena: Ivanović, Mirković, Paškov, odatle i Bartulović, Brozović, Ivanovićević, Marićević;

⁷⁶ Cf. *Codex diplomaticus II*, 126.

⁷⁷ Cf. R. Lopatić, *Hrvatski urbari — urbaria lingua croatica conserpta*, Zagreb 1. 1894 (v. pritup i sl.).

⁷⁸ Cf. za ova dve prezimena A. Šupuk, *Cakavsko rječnik*, 4. 1974, 11. i Novčić Božanić-Berić, *Cakavsko rječnik*, 4. 1974, 39, 49, nro. 114. Za običaj *Perasti* nema se da se na Vis 1587. doselio *Vincencius* a *Perasto* i da se naziv obitelji propala *Perasti*. Za ostala prezimena cf. *Cadastre national de l'Istrie* (Suppl. 3), S obzirom na prezimena Karlovec, Velebit, Krašina, Samobor, te spomenute prema Černiću, treba ispkazati da je to i domaća prezimenska tvorba, odnosno koliko je prekrenuta i kako se nje slozi.

⁷⁹ Cf. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU* 5, 463.

2. prezimena nastala od hipokorističkih i deminutivnih osobnih imena: *Antica*, *Antic*, *Antos*, *Bajica*, *Bajic*, *Grgac*, *Grgas*, *Juras*, *Mileta*, *Stanac*, *Stanić*, *Vladić*;

3. prezimena od oznaka za fizičke i moralne osobitosti: *Bilić*, *Bilić*, *Bradić*, *Crnica*, *Crnogaća*, *Gavorčić*, *Karabujić*, *Karaman*, *Malešević*, *Romac*, *Starčević*, *Zeravica*, *Zloščić*, *Vrančić*, *Vrancić*;

4. prezimena od životinjskih imena: *Bakalar*, *Cagalj*, *Cavka*, *Cuk*, *Golub*, *Golubović*, *Karas*, *Kokos*, *Kokot*, *Komur*, *Vukić*, *Zec*, *Zebić*, *Zmijanović*, *Zurić* (ide u *Kokoš* pod 5);

5. prezimena od riječi za zanimanje ili od nominalni agentis: *Alfirević*, *Alfirević*, *Bačvarić*, *Celar*, *Puškar*, *Opančar*, *Tetak*, *Torbac*;

6. prezimena od riječi za biljke i plodove: *Blitva*, *Cvetković*, *Cvetko*, *Cvitan*, *Kukolj*, *Lozić*, *Lozovina*, *Troskot*, *Visišić*, *Urbanić*, *Zafran*;

7. prezimena od riječi za orude i različite predmete: *Bakrač*, *Budak*, *Bukarica*, *Buška*, *Cjeđanica*, *Toljaga*, *Testa*, *Torbica*, *Varičak*;

8. prezimena od oznaka državne i crkvene hierarhije: *Aranžabić*, *Ban*, *Banović*, *Bego*, *Biskupović*, *Despotović*, *Knez*, *Vitez*, *Vitezović*, *Zupan*;

9. prezimena od toponimijskih i etničkih oznaka: *Arbanas*, *Arnavutović*, *Hrvatinic*, *Kranjčević*, *Krbavac*, *Turkovic*, *Vlječević*, *Zagorac*;

10. prezimena od riječi za dijelove tijela: *Batač*, *Brijnjica*, *Burbrig*, *Čičak*, *Vidak*, *Zubac*, *Zupčić*, *Žtla*;

11. prezimena od augmentativa i pejorativa: *Komadina*, *Makovina*, *Misirina*, *Surkalo*, *Zabadelac* (ovo bi isto *—čak*);

12. prezimena od riječi iz područja religije i mitologije: *Adelić*, *Bogićić*, *Krstić*, *Krstulović*, *Vratčić*, *Sotonića* (ovamo i *Kolendić*, *Natalić*, *Nalješković*);

13. profilaktična prezimena: *Bojan*, *Grdan*, *Gruban*, *Mrkša*, *Sila*;

14. prezimena od riječi za hranu i jelo: *Bašot*, *Civara*, *Popara*, *Škorup*, *Ustipak*;

15. prezimena od naziva za rodbinske veze: *Amidžić*, *Babić*, *Brajković*, *Burazer*, *Caleta*, *Rora*, *Svast*, *Vnuković*;

16. prezimena od naziva za oznaku prirodnih pojava: *Bura*, *Mrak*, *Mrazović*, *Oblak*, *Suša*, *Svakanid*, *Veljaca*;

17. prezimena od apstraktnih imenica: *Busija*, *Lipotica*, *Muka*, *Navala*, *Polovina*, *Prak*, *Steta*;

18. prezimena od nedoriviranih osobnih imena: *Auton*, *Augustin*, *Broz*, *Budimir*, *Filip*, *Gašpar*, *Relja*, *Vladimir*, *Zarko*; ovamo bi se mogla upisati i prezimena od nedoriviranih topotima tipa *Cetina*, *Karlovac* (v. § 2.13, i nota 31).

19. prezimena nastala od riječi za narodno praznovanje: *Gatačica*, *Gatařa*, *Sotonića*, *Vilenčica*, *Vilenjak*;

20. prezimena od riječi za tjelesne nedostatke i bolesti: *Cota*, *Colak*, *Grobac*, *Grozničica*, *Kuga*, *Livaković*.

Prezimena navedena pod 1—20 citiraju se u Supukovoj radijiji, u *Ježku* 15, 1967—1968, 121—127. Kao što se vidi, ova se semantička klasifikacija može u detaljima doradići.

Iz ove »proširenosti« podjele A. Supuk zaključuje da su najčešći izvori za naša prezimenska antroponimiju sufijsirana osobna imena, fizičke i moralne osobine, živa i mirtva priroda (biljke, sredstva za rad). Rijedi su u upotrebi nazivi za bolesti, pojave u prirodi, vjeru, praznovanje, apstraktne imenice, riječi za hranu i jelo, rodbinski nazivi, profilaktična imenica, kao i nedorivirana (nesufiksirana) osobna imena. Gotovo nikakvih prezimena nema prema nazivima za potoke, jezera, more, zajeve, planine, oborine, prirodne nepogode, gradevine, staze, puteve, prijevozna sredstva, strane svijeta, nebeska tijela, prema nazivima iz područja oružja, trgovine, novca, dragocjenosti, minerala.

Posebno treba istaknuti da dio prezimena u Hrvatskoj čine prezimena aloglontog porijekla i da ta prezimena imaju veliko šarenilo naše prezimenske antroponimije još više pojačavaju. Prilikom proučavanja tih prezimena treba voditi računa o dječjim činjenicama: strano prezime može znatići da je prvi nosilac tog prezimena bio stranac, ali može znatići i da to je taj nosilac mogao dobiti to prezime kao nadimak osobe ili obitelji. U svakom pojedinih slučaju treba provesti detaljno proučavanje želi li se saznanuti činjenično stanje, odnosno proučavati porijeklo prezimena, a s tim u vezi i porijeklo obitelji. Dakako, aloglonta se prezimena u jezičnom sistemu ponosaču kao i aloglonta osobna imena (v. § 2.6. pri kraju).

Proučavajući jezično porijeklo prezimena, treba voditi računa i o prezimjenima domaćeg ili stranog porijekla koja su preinačena sufijskim. Razumljivo je da će u latinskom pisanim tekstu *Gušić* postati *Gusshicus* (v. § 3.1) i da će *Postati* postati *Jadreus* (11. st.). Ta pojava ipak ostaje samo u tekstovima, a ime, odnosno prezime u običnom životu ostaje posve slavensko, hrvatsko. Međutim, postoje i slučaj kada pod utjecajem premoći kulture i vlasti naših slavenskih sufiks -ić biva mijenjan npr. -eo, koji ostaje i u svagdjanjem životu kao preinaka prvotnog prezimena: *Baboneo* (129) za *Babobić*, *Babonožić* (145), *Bogданeo* (125) za *Bogdanic* (125b), *Thomaseo* (1613) za *Tomasic*, *Tomasović*, *Zavoreo* (1538) za *Zavorović*, *Sisgoreo* (1454) za *Sisgora*, *Stigorić*, *Tavileo* (1597) za *Tavilić* (1461).⁵⁸ Takvih promjena naših prezimena ima i s drugim sufiksima (v. § 3.3. i 3.12). Promjena je u novijem dobu (18—19. st.) i u slučaju *Voltić* > *Voltiggi*. U prvoj polovici 20. stoljeća u Istri je izvršena velika službena talijanizacija hrvatskih prezimena. Jedan dio tih prezimena je nakon 1945. vraćen na čist hrvatski oblik, a drugi je dio ostao kao administrativni i uhodani oblik prezimenskog imenovanja. Prilikom te talijanizacije izvršena je promjena ne samo sufiksa nego vrlo često i adaptacija hrvatskog prezimena nekom

talijanskom prezimenu, kao i prevođenje prezimena na talijansku osnovu.⁵⁹

Takva prevođenja hrvatskih prezimena u bilingvnoj sredini na obalnoj Hrvatskoj, doduše na dobrovoljoj osnovi, bilo je odvijek. Spominjemo *Tihic* > *Tranquillus* (16. st.), *Gvozden* > *Ferrī*, *Vukic* > *Lupis*, *Zoravice* > *de Albis*, *Vlahov* > *Forense* > *Forcen* (17. st.), *Dominis* > *Gospodnetic*.

Prevođenje prezimena u sjevernoj Hrvatskoj, koje se javlja već i u slučaju *Ritter* > *Vitezović* (17.—18. st.), javlja se naročito u ilirskoj dobi, u prvoj polovici 19. stoljeća, a i kasnije, pa čak i u današnjem dane: *Rudolf Fröhlich* = *Rudolf Veselij* (autor rječnika iz 1840—1854, njemu fröhlich = »veselo«), *Ljudevit Vukotinović* (1813—1839) imao je prezime *Farkas* (madž. *farkas* = »vuk«), *Vatroslav Lisinskij* (1818—1854) je po očevu prezimenu *Fuchs* (otac mu je *Andrija Fuchs*; njem. *Fuchs* = liscica). Prevođenjem nastaju i dvostrukta prezimena: *Lividic-Wiesner* (*Ferdo*, 1799—1878, njem. *Wiese* = livada). I pisan *Rikard Jorgovanic* (1853—1880) zvao se prije povraćenja svoga prezimena *Rikard Flieder* (njemački *der Flieder* = jorgovan).

III. Povijest onomastike u SFRJ i SRH.

3.1. Onomastika kao znanost o idiomima stara je gotovo kao jezik. Paralelno s etimizacijom jezičnog znaka postoji konstantno svjesno traženje što znači idionim. U historijsko doba gotovo svaki pisci, a naročito povjesničari, u svoj tekst unos i podatke o tome što znači neki idionim. Konstantin Porfirijenac u 10. st. za mnoge naše idionime navodi i etimologiju (*Hrvati* su mu »oni« koji posjeduju mnoge zemlje).⁶⁰ Od starine se uz biblijske tekstove tumaći i značenje biblijskih imena. Pod konac 17. st. u Zagrebu Pavlo Ritter Vitezović u svojim djelima tumaći postanak mnogih naših topónima, a da je i prvi sistemski prikaz hrvatske ili srpske antroponimije, s tumaćenjima o značenju osnova, odnosno imena. Tu je dan i predjedvjeske oblike za imena i prezimena koje je skupio.⁶¹ U 19. st. Franjo Miklošić razvio je najpodnji onomastički aktivnost, to su komparativnoj osnovi u vezi s onomastikom u drugih Slavena; a) tvorenje slavenskih osobnih imena i prezimena, s indikacijom o tome da li su realizirana u topónomiju (1860), b) tvorta slavenskih topónima: 1. od appellativa (1872), 2. od antropónima (1864).⁶² Onomastičkih studija ima i u drugim njegovim radovima. Godine 1880. počinje izlaziti veliki *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* u izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (izdavanje se toga djela završava u naše dane, a obaslat će u svemu 23 knjige). To je veliki izvor za proučavanje naše idionimije (u njemu su mnogi naši antroponi i topónimi protumačeni sa stajališta etimologije). Pod konac 19. st. javlja se i veći sistemski rad Tome Maretićem o imenima i prezimima u Hrvata i Srba (*Rad JAZU* 81 i 82, 1886). Veleti je zaslugu stekao i Vinko Sabljar koji je 1866. u svom djelu *Mjestopisni rječnik kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije* do sada podataka za proučavanje porijekla naseljenih mjestu u Hrvatskoj. Početkom 20. st. javlja se Konstantin Jireček koji donosi registre: a) rimske, grčke, starokršćanskih i ostalih stranih imena na osnovi spisa iz dalmatinskih gradova od 9. do 15. st., b) slavenskih imena u dalmatinskim gradovima od 10. do 15. st., c) prezimena i nadimaka u dalmatinskim gradovima od 1000. do 1500. godine!⁶³ To je, zasada, uz *Rječnik iz književnih starina srpskih* (1863—1864) D. Danicića, koji je prenesen u *Akademijini rječnik*, jedino vrelo za proučavanje naše starije antroponimije. U 20. st. gotovo svaki naš lingvist daje po kojih prilog proučavanju naše onomastike. Naujivo je dao na tom polju Petar Skok (1881—1956) koji je, uz ostalo, proučio topónimiju Dubrovnika, Splita i Zadra, topónimiju svih otoka u našu obalu u djelu *Slavenstvo i romanstvo na Jadran* skom očinju (1952), posebno romansku topónimiju otoka Krka. Velik prilog za proučavanje naše onomastike daje i njegovu sistemske djelu *Etimologiski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1971—1974). Mate Hraste proučio je idionimiju (topónimiju i antropónimiju) otoka Hvara i da prvu, prvu, pričušnu bibliografiju hrvatske ili srpske onomastike u djelu *Bibliografija radova iz dialektoLOGije, antropónimije, topónimije i hidronímije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika* (*Hrvatski dia-*

⁵⁸ Cf. *Calatrin: national de l'Istrie*, Suppl. II—4. I. *Pretvarjanje na talijanski oblik*, Trst 1929 (izdala istarska riječ). Knjižna je imala služiti kognosco za talijanizaciju hrvatskih (i slovenskih) prezimena u Istri preko administracije. Promjene imena u našim krajevima uslijed političkih razloga zabilježena je vrlo rano. U jednom zborniku iz 1585. zabilježeno je da na statujičkih i blagobitnim (zbrinjateljima) poslovima starijim Kršćanima makar privincu, umiljski turisti (čliraju se *Zivko* = *Jakko*, *Vuk* = *Kurt*, *Gozdeon* = *Tttur*), čime su dobivali pravo da plaćaju porez kao muslimani i polulasmuni (poturci), ili su bili optučeni od džizie. To su nastajali i pravi muslimani i polulasmuni (poturci). Cf. M. Handžić, *Narodna udžbenica* 1938. A. Solovjev, *Gospodinjstvo i starijost* državnih BiH. Sarajevo 1948. I. D. Mandić, *Imaćka povijest* BH, Rim 1963. 222. Osim ovakve promjene moglo je, s obzirom da je naši imeni također obično dozvoljeno izdvojiti imena (poput *eti et* u vladaru) o kojih v. notu IIa na tekstu na koji se odnosi.

⁵⁹ Za Fröhicha-Veselijću navodi: A. Simčik da se on napisrje zvao Veselijć a da je Fröhlich prvovala njegova prvotna hrvatska prezimena (Simčikovo navod prema Wörterbuchu LEXIKONU, Cf. A. Simčik, *Nastanek riječnik*, v. 13. 1924—35, p. 70). Veće kognosco o temi podizaju na njemčkoj verziji hrvatskog prezimena. U to je vrijeme Vuk Karadžić svoje prezime prevodio sa WOLF STEPHANII i sa LUDVİS STEPHANI PILIUS teovo je proizvodi izdavanje njegova *Srpskog rječnika*, 1888.

⁶⁰ Cf. djelo citirano u noti 16. Denkschriften der Akademie der Wissenschaften 10. 1860. F. Miklošić, *The Bildung der Ortsnamen aus Personennamen*, Denkschriften der Akademie der Wissenschaften 14, 1864. F. Miklošić, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen*, I i II. Denkschrift... — 21. 1872—1874. Reprint: *The Bildung der slavischen Ortsnamen aus Personennamen und Ortsnamen*, Sammlung der slavischen Handbücher III. S. Heidelberg 1927.

⁶¹ Cf. C. I. Jireček, *Die Romane in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, I—III. Denkschriften der Akademie der Wissenschaften 43 i 49, Beč 1902—1904.

